

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Książka:

Szturm de Szterm Tadeusz: Płace zarobkowe w okresie dewaluacji pieniężnej.

Warszawa, Tow. Wydawnicze "Ignis" (E.Wende i Ska), 1924.60, [1] strona

Książka zdigitalizowana i udostępniona cyfrowo w ramach zadań projektu

pt. „Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki

Wielkopolski 1919-39« H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

BIBLIOTEKA A.H. W POZNANIU

12462

23.34

PŁACE ZAROBKOWE
W OKRESIE DEWALUACJI PIENIĘŻNEJ

TEGOŻ AUTORA:

Udział Królestwa Polskiego w długi Państwa Rosyjskiego. Warszawa, 1917.

Zaludnienie Królestwa Polskiego wobec wojny. Warszawa, 1918.

Zagadnienie pracy wobec wojny. Warszawa, 1918.

Drożyzna w miastach b. Królestwa Kongresowego i obwodu Białostockiego.
Warszawa, 1920.

Walka o płace zarobkowe. Warszawa, 1922.

Działanie inflacji w sferze podatkowej. Warszawa, 1923.

K. 2. 1934. 370.

INSTYTUT GOSPODARSTWA SPOŁECZNEGO

PRZYCZYNKI
DO SPRAWY WALUTOWEJ W POLSCE

Nr. 1.

TADEUSZ SZTUM DE SZTREM

PŁACE ZAROBKOWE
W OKRESIE DEWALUACJI
PIENIĘŻNEJ

Opracowano z zasiłku
Wydziału Nauki Min. W. R. i O. P.

TOW. WYDAWNICZE „IGNIS”
(E. WENDE I S-KA) SP. AKC. WARSZAWA

12462. II

Odbito 1100 egz.

w Drukarni i Litografji p. f. „Jan Cotty”
w Warszawie
1924.

L. H. 1934. 370

Przyczynek niniejszy powstał poniekąd z pobudki Międzynarodowego Biura Pracy. Wydawany przez to Biuro miesięcznik „Revue Internationale du Travail” zwrócił się do współpracownika Instytutu Gospodarstwa Społecznego, p. Tadeusza Szturm de Sztrema, z prośbą o artykuł, poświęcony sprawie płac zarobkowych w Polsce. Ale przy opracowaniu tej kwestji wysunęło się tyle zagadnień i tak wielkiego znaczenia praktycznego, iż Instytut skłonił p. T. Szturm de Sztrema do tego, aby rozszerzył swoje wywody poza granice pierwotnie nakreślone przez „Revue Internationale du Travail”. W ten sposób powstał przyczynek niniejszy, od którego rozpoczynamy swoje Przyczynki do sprawy walutowej w Polsce.

Sądzymy, że Przyczynki do sprawy walutowej w Polsce, poświęcone przedewszystkiem rzeczowemu rozbirowi różnych skutków ujemnych dzisiejszego naszego przesilenia finansowego, wywiążą się sumiennie z wytkniętego im zadania. Zaczynamy od niedomagań, jakie ukazały się w sferze płac zarobkowych. W niedalekiej przyszłości poświęcimy jeden z przyczynków specjalnie rozbirowi wpływu, jaki inflacja banknotów wywiera na pobór przez państwo podatków bezpośrednich, zwłaszcza gruntowego.

L. Krzywicki.

Dnia 17 października 1923 r.

1. Płace zarobkowe na tle drożyzny w latach 1914 — 1923.

Wojna wszechświatowa i spowodowany przez nią przełom w życiu gospodarczym Polski, oraz późniejsze niedomagania naszego ustroju pieniężnego, ujawniające się w nieustannym wzroście cen, stworzyły w Polsce osobliwe warunki dla kształtowania się zarobków klasy pracującej.

Nie rozporządzamy materiałem, któryby pozwolił na szczegółowe zbadanie kolejności tych zmian, jakim podlegały płace zarobkowe pod wpływem rosnącej drożyzny, w poszczególnych dzielnicach Polski niepodległej. Wystarczy jednakże porównać stawki zarobkowe w różnych miastach Polski przed wojną i w roku 1920, wystarczy zestawić wyliczoną według wskaźników drożyzny ich siłę nabywczą, by stwierdzić, że pomiędzy r. 1914 a r. 1920 zdarzył się okres, który zupełnie przerwał dawną ciągłość sprawy kształtowania się zarobków.

Najjaskrawiej i najwcześniej ze wszystkich dzielnic Polski wpływ rosnącej drożyzny na obniżenie wartości spożywczej płac i wogóle zarobków dał się odczuć w b. dzielnicy rosyjskiej. W innych dzielnicach rzecz początkowo ujawniała się w formach o wiele łagodniejszych lub właściwie była, jak np. w b. dzielnicy pruskiej, załamaniem, wywołanem dzięki przejściu z jednej waluty (niemieckiej) na inną (polską). Że jednak kształtowanie się płac w b. Królestwie Kongresowem, jako najważniejszym, przed przyłączeniem Górnego Śląska, ośrodku życia gospodarczego Polski, ma w późniejszym czasie znaczenie rozstrzygające i dla pozostałych dzielnic, przeto dzieje płac zarobkowych dla b. dzielnicy rosyjskiej posiadają wielką wagę, gdy chodzi o sprawę ujęcia zasadniczych pierwiastków współczesnego zagadnienia płac zarobkowych dla całej Polski.

Ogólne tło przebiegów, jakim w zakresie drożyzny podlegała Polska (w szczególności b. dzielnica rosyjska) od początku wojny aż do chwili obecnej, scharakteryzujemy przeglądem rozwoju przeciętnych cen półrocznych za cały powyżej wymieniony przebieg czasu.

TABLICA I.

Wskaźniki, charakteryzujące wzrost kosztów utrzymania
w Warszawie ¹⁾).

PÓŁROCZA		Wskaźniki cen pięciu artykułów żywności ²⁾		Wskaźniki Głównego Urzędu Stat.			
		w stosunku do 1914 r. 1-sze półr. 1914 r.=1,0	wzrost w por. do po- przedn. półr. w %	koszt. żywności		koszt. utrzymania	
				w stos. do 1914 r. 1. 1914 r.=1,0	wzrost w por. do po- przedn. półr. w %	w stos. do 1914 r. 1. 1914 r.=1,0	wzrost w por. do po- przedn. półr. w %
1914 r.	{ pierwsze	1,0	—	—	—	—	—
	{ drugie	1,3	25	—	—	—	—
1915 r.	{ pierwsze	1,4	12	—	—	—	—
	{ drugie	3,0	111	—	—	—	—
1916 r.	{ pierwsze	4,6	53	—	—	—	—
	{ drugie	5,3	15	—	—	—	—
1917 r.	{ pierwsze	7,2	36	—	—	—	—
	{ drugie	11,2	56	—	—	—	—
1918 r.	{ pierwsze	13,1	17	—	—	—	—
	{ drugie	15,6	19	—	—	—	—
1919 r.	{ pierwsze	16,0	3	—	—	—	—
	{ drugie	26,9	68	—	—	—	—
1920 r.	{ pierwsze	66,6	147	—	—	—	—
	{ drugie	161,5	142	—	—	—	—
1921 r.	{ pierwsze	325,8	102	316,0	—	174,1	—
	{ drugie	776,1	138	642,0	103	398,1	129
1922 r.	{ pierwsze	945,2	22	886,0	38	564,0	42
	{ drugie	1946,3	106	1976,5	123	1346,1	139
1923 r.	pierwsze	10140,3	421	11245,8	469	7908,1	487

¹⁾ Elementy wskaźnika cen pięciu artykułów żywności, oraz wskaźnika płac zarobkowych za okres 1914—1921 r., jak również i metody obliczenia obu tych wskaźników, podaje ogłoszony przez Instytut Gospodarstwa Społecznego przyczynek T. Szturm de Sztrema „Walka o płace zarobkowe“ (str. 21 i nast.)

²⁾ Kasza jęczmienna, cukier, masło, jaja, mleko.

Materiały o cenach, według których należy określać rolę drożyzny w kształtowaniu nabywczej siły płac zarobkowych, są niekompletne. Dopiero od r. 1921 posiadamy liczby Głównego Urzędu Statystycznego, które wystarczają do celów naszych, jako charakterystyka wzrostu kosztów utrzymania. O drożyznie w całym poprzednim okresie sądzić natomiast musimy jedynie na podstawie szczupłego materiału o cenach 5 artykułów żywności w handlu wolnym lub nielegalnym.

Jednak ten nawet materiał, zwłaszcza, że posługujemy się nim w celu najbardziej ogólnikowej charakterystyki kolejnych półroczy, pozwala dostrzec zasadnicze zwrotne chwile w rozwoju cen w ciągu lat 1914 — 1923.

Pierwsze lat pięć w dziedzinie cen były okresem dosyć łagodnego ich podnoszenia się: w ciągu tego czasu przeciętny półroczny wzrost cen przeważnie wahał się w granicach 20 — 50%. Jedynie drugie półrocze 1915 r., na które przypada początek okupacji niemieckiej, daje znaczniejsząwyżkę cen — o 111%.

Pierwsze półrocze 1919 r., w związku z zakończeniem wojny i usunięciem okupacji oraz wobec rozpoczynającego się odrodzenia życia gospodarczego Polski — zaznacza się chwilowem powstrzymaniem przebiegów, idących w kierunku wzrostu drożyzny.

Zakończył się okres, w którym drożyzna występowała w następstwie niedostatecznego zaopatrzenia kraju w artykuły pierwszej potrzeby, oraz ogólnego zastoju gospodarczego.

W r. 1919 rozpoczyna się nowy okres. Drożyzna jest w tym okresie, trwającym do dnia dzisiejszego, zjawiskiem zgoła odmienną, niż poprzednio, natury. Jedyną bowiem jej przyczyną, a zarazem czynnikiem oddziaływającym na jej kształtowanie się są niedomagania (i ogólny rozstrój) ustroju pieniężnego.

W tym okresie 1919 — 1923 r., napięcie wzrostu drożyzny osiąga dla poszczególnych półroczy poziom ponad 100%. Poziom ten obniża się jedynie w pierwszym półroczu 1922 r., natomiast pierwsze półrocze 1923 roku wywołuje w procesie wzrostu cen ponowne załamanie, które wyraża się nieznana dotąd w Polsce wyżką cen: aż ponad 450% w ciągu jednego półrocza!

Ów przedstawiony w powyższym rozwój drożyzny był tłem, do którego musiały dostosowywać się płace i zarobki, a zarazem

był czynnikiem, który sam je ze swej strony przekształcał nieustannie, zmierzając do jaknajwiększej redukcji ich siły nabywczej.

Poniżej przytoczona tablica II zestawia liczby, wyrażające rozwój nominalnych, (a więc w oderwaniu od ich siły nabywczej) płac według półroczy za czas lat 1914 — 1923. Tablica ta uwidocznia rozmiary odchyień, jakie zachodziły w poszczególnych półroczach pomiędzy kształtowaniem się płac z jednej a wzrostem drożyzny z drugiej strony.

TABLICA II.

Wskaźniki nominalnych płac zarobkowych w przemyśle.

PÓŁROCZA	Według dat ankiety Instyt. Gospodarstwa Społecznego ¹⁾		Według materiałów Głównego Urzędu Statystycznego o umowach zbiorowych	
	w stosunku do l-go półrocza 1914 r. (l-e półr. 1914 r. = 1,00)	wzrost w porównaniu do poprzedniego półrocza w %	w stosunku do stycznia 1914 r. (l. 1914 r. = 1,0)	wzrost w porównaniu do poprzedniego półrocza w %
1914 r. { pierwsze	1,00	—	—	—
{ drugie	1,01	1	—	—
1915 r. { pierwsze	1,02	1	—	—
{ drugie	1,03	1	—	—
1916 r. { pierwsze	1,05	2	—	—
{ drugie	1,08	3	—	—
1917 r. { pierwsze	1,25	12	—	—
{ drugie	1,37	9	—	—
1918 r. { pierwsze	1,59	16	—	—
{ drugie	2,61	64	—	—
1919 r. { pierwsze	5,24	101	—	—
{ drugie	7,31	40	—	—
1920 r. { pierwsze	19,37	165	—	—
{ drugie	55,40	186	—	—
1921 r. { pierwsze	159,43	188	194	—
{ drugie	405,67	154	379	195
1922 r. { pierwsze	—	—	547	144
{ drugie	—	—	1182	216
1923 r. pierwsze	—	—	6914	585

¹⁾ Ob. odnośnik na str. 8.

Ogólną cechą pierwszego pięciolecia 1914 — 1918, które nazwaliśmy okresem drożyzny, spowodowanej przez zastój gospodarczy, jest w dziedzinie płac zarobkowych bardzo łagodny ich wzrost, zgoła niewspółmierny ze wzrostem cen. Tempo wzrostu płac w tym okresie swoją powolnością jaskrawo przeciwstawia się rosnącej drożyznie już przy powierzchownem porównaniu chociażby wskaźnika płac dla drugiego półrocza 1918 roku z wskaźnikiem cen dla tegoż czasu: według tablic I i II, wskaźnik cen ku schyłkowi pierwszego okresu drożyzny jest prawie sześciokrotnie wyższy od analogicznego wskaźnika płac. Liczby te bądź co bądź świadczą o tem, że ów pięcioletni okres drożyzny obniżyć musiał niesłychanie poziom siły nabywczej zarobków. Albowiem jeśli nawet przyjmujemy, że podany w tablicy I wskaźnik dla cen 5 artykułów żywności nie może wystarczyć do charakterystyki realnej wartości płac, gdyż jest znacznie wyższy od wskaźnika kosztów utrzymania, jednak pozostaje faktem wynikające z porównania obu odnośnych wskaźników twierdzenie nasze, że w 1918 roku realne płace w Polsce osiągnęły swe minimum.

Warunki, dzięki którym płace mogły się obniżyć do tak nieprawdopodobnie niskiego poziomu, ujawniły swoje działanie w pełni jedynie na obszarze b. dzielnicy rosyjskiej. Tu bowiem lata okupacji niemieckiej przerwały niemal zupełnie działalność przeważnej części zakładów przemysłowych. Płace robocze w tych zakładach właściwie przestają wtedy istnieć: tylko gdzieś tam większe fabryki, chcąc zatrzymać przy sobie przynajmniej pewną liczbę robotników, trzymają w częściowem uruchomieniu warsztaty (np. pracują jeden, dwa, lub trzy dni w tygodniu) lub wypłacają t. zw. zapomogi wojenne. W ten sposób kwoty, wypłacane robotnikom w takich zakładach posiadały ze strony przedsiębiorców piętno zabiegów jedynie o konserwację przedsiębiorstw i łącznie z zapomogami wojennymi sprawiały, że najniższa granica zarobków zlewała się z kwotą, potrzebną na pokrycie jedynie wydatków, będących już na pograniczu samej możliwości fizjologicznego utrzymania się przy życiu. Wobec ogólnego zastoju w życiu gospodarczem całego b. zaboru rosyjskiego, taki głodem przetkany był znacznych rzesz pracowników siłą rzeczy oddziałał i na resztę klasy pracującej w kierunku tem prędszego przystosowania się do jej najniższego poziomu egzystencji. Czego zaś nie dokonały warunki zarobku,

tego dokonywała stopniowo, ale bez przerwy działająca drożyzna.

Koniec 1918 roku w dziedzinie płac zarobkowych był punktem zwrotnym.

Już w listopadzie tego roku zniesienie okupacji niemieckiej dało pobudkę do bardziej ożywionej akcji strajkowej, prowadzonej w imię osiągnięcia wyższych zarobków. Dalsze miesiące — w ciągu całego pierwszego półrocza 1919 r. — wypełnione są strajkami o takie wyższe płace. Względny zastój cen w tem półroczu sprawia, że osiągnięte wyższe zarobki nominalne przez pewien czas są również i wyższymi realnymi zarobkami, t. j. pod względem realnej swej treści, swej siły nabywczej. Jednakże już w najbliższem następsem półroczu zwyżka cen w zakresie przedmiotów spożycia sprowadza realne płace poniżej poziomów, osiągniętych w poprzednim półroczu. Przyczynia się to do nowych wystąpień strajkowych w obronie zdobytego poziomu realnych płac. W ten sposób w ciągu lat 1919 — 1921 niewygasza walka strajkowa, tocząca się bądź w obronie zdobytych już płac realnych, bądź o dalsze podniesienie ich poziomu, zwłaszcza że podniesienie to staje się możliwe dzięki odbywającej się w bardzo szybkim tempie odbudowie przemysłu.

TABLICA III.

Liczba strajków w Warszawie
(Zestawienie ogólne według miesięcy)

MIESIĄCE	1916 r.	1917 r.	1918 r.	1919 r.	1920 r.	1921 r.	1922 r.
Styczeń	—	2	6	7	4	9	4
Luty	1	1	5	7	2	7	4
Marzec	7	2	2	8	4	6	12
Kwiecień	2	—	7	5	15	5	10
Maj	3	1	—	6	20	4	16
Czerwiec	—	4	5	6	11	3	13
Lipiec	—	2	—	1	2	8	9
Sierpień	1	2	—	3	1	6	19
Wrzesień	—	4	1	9	—	4	7
Październik	—	4	2	5	7	6	10
Listopad	1	4	7	2	4	1	8
Grudzień	—	1	7	8	2	—	3
Cały rok	15	27	42	67	72	59	115

Równolegle ukazują się postulaty uniezależnienia realnych zarobków od ciągłych wahań w cenach produktów spożycia zwłaszcza, że po utworzeniu w połowie 1920 r. przy Głównym Urzędzie Statystycznym stałej komisji do badania zmian w zakresie kosztów utrzymania — staje się rzeczą możliwą zastosowanie do płac ruchomej skali. W ciągu 1921 roku zasada ruchomej skali płac zyskuje w Polsce szerokie zastosowanie, co daje możność automatycznego regulowania zarobków w miarę drożyzny. Co raz powszechniejszym zastosowaniem ruchomej skali płac wyróżnia się również i rozwój stosunków 1922 roku.

W roku 1923, jak zaznaczyliśmy powyżej, następuje gwałtowne wzmożenie się tempa drożyzny. Wzrost cen w pierwszym półroczu 1923 r. osiąga nieznane dotychczas w Polsce napięcie i staje się źródłem nowego przesilenia w zakresie płac roboczych. Zarobkujący powszechnie zaczynają odczuwać, że ruchoma skala płac nie wystarcza, gdyż nawet przy jej skrupulatnem stosowaniu realna wartość zarobków podlega obniżeniu. Zjawia się potrzeba udoskonalenia dalszego zasad wcielonej już w życie skali ruchomej, dostosowania jej do nowych warunków, a mianowicie do wielokrotnie szybszego niż dawniej wzrostu cen. Wielka fala strajków żywiołowych w lipcu b. r. rozpoczyna nowy okres — okres walk, których przyczyną, jak i dawniej, jest konieczność obrony osiągniętego poziomu zarobków przed następstwami drożyzny.

Treścią tych walk będą zabiegi o nowy ustrój wypłat.

2. Realne płace zarobkowe w latach 1914—1923.

Badać zmiany, jakie zaszły w budowie płac zarobkowych w Polsce w porównaniu do ich budowy przedwojennej, możemy na podstawie dość obfitych materiałów Głównego Urzędu Statystycznego. Materiały te obejmują coprawda zaledwie ostatnie 2½ lata, zawartość ich jednak może służyć za podstawę do uogólnień.

Pierwszem takim uogólnieniem będzie nasze twierdzenie, że *ciągłość w kształtowaniu się płac w znacznej części ziem Polski dzisiejszej uległa w latach wojny wszechświatowej starganiu*. W tym celu wystarczy porównać kilka stawek zarobkowych z lat przedwojennych i z lat 1921 — 1923, ażeby się zapoznać z tym faktem.

TABLICA IV.

Płace dzienne, wyrażone w markach o przedwojennej sile nabywczej według wskaźnika kosztów utrzymania wyliczonych przez Główny Urząd Statystyczny.

LATA I MIESIĄCE	STAWKI DZIENNE W PRZEMYSŁE						Pobory urzędników państwowych, obliczone w skali płacy za 1 dzień		
	metalowym		włókienniczym		graficznym		V kategoria	IX kategoria	XI kategoria
	Rzemieślnik	Robotnik podwórzowy	Tkacz	Robotnik podwórzowy	Zecer	Pomocnik drukarski			
1914 r.	4,64	2,38	4,32	2,16	4,78	2,08	40,13	11,23	5,33
1921 r. I . . .	3,33	2,70	3,28	2,52	4,13	2,06	4,85	2,78	2,04
„ IV . .	4,16	3,38	3,56	2,75	6,78	3,39	5,82	3,46	2,57
„ VII . .	3,34	2,71	2,38	1,84	4,68	2,34	4,69	2,54	1,89
„ X . .	3,35	2,72	2,28	1,53	4,65	2,32	4,05	2,17	1,63
1922 r. I . . .	3,48	2,82	2,37	1,59	6,27	3,14	7,10	3,91	2,93
„ IV . .	3,45	2,80	2,31	1,39	6,27	3,14	8,51	4,67	3,51
„ VII . .	4,23	3,14	2,41	1,42	6,10	3,05	8,87	4,86	3,66
„ X . .	3,59	2,66	2,51	1,44	7,54	3,77	9,71	5,38	4,05
1923 r. I . . .	2,85	2,12	2,26	1,27	5,89	2,94	9,91	5,49	4,13
„ IV . .	3,37	2,43	2,16	1,20	8,20	4,10	10,15	5,64	4,24
„ VI . .	2,54	1,84	1,80	0,99	6,66	3,33	10,39	5,75	4,33

Stawki w styczniu 1921 r. wyróżniają się dążnością ku zbliżeniu do siebie poziomów wszystkich realnych płac i zarobków, zarówno robotniczych, jak i pracowniczych. Zjawisko to jaskrawo występuje w tablicy IV: widzimy w niej jak realne płace dzienne, wynoszące przed wojną od 2 do 40 marek, w 1921 r. wahają się w granicach od 2 do 5 marek. Zbliżenie się to poziomów odbyło się oczywiście, przedewszystkiem z uszczerbkiem dla płac wyższych. Zniżka wyższych płac, widoczna w stawkach dla r. 1921, jest niezlikwidowaną jeszcze w tym czasie pozostałością po latach wojny, głodu i okupacji. Lata bowiem z okresu wojennego, sprowadziły wszystkie zarobki do minimum, które w innych warunkach byłoby wręcz nie do pomyślenia. Oczywiście, w tym czasie wojny i głodu, przy mechanicznem działaniu drożyzny w kierunku redukcji płac realnych, ostateczny kres możliwego pod względem fizjologicznym ograniczenia spożycia osiągnęły przedewszystkiem niższe płace. Zupełny brak jakiegokolwiek obfitszego, a systematycznego materiału zarówno o cenach, jak i o płacach za lata 1914 — 1920 pozwala nam o tym okresie uczynić jedynie parę spostrzeżeń na podstawie wyników przeprowadzonej przez Instytut Gospodarstwa Społecznego ankiety.

Polegając na tych wynikach, stwierdzamy tedy, że *najniższych poziomów płace realne osiągnęły w pierwszym półroczu 1918 roku*. Oba półrocza r. 1919 i pierwsze półrocze 1920 roku dają znaczną podwyżkę płac realnych, przytem najbardziej podnoszą się te płace, które w pierwszym półroczu r. 1918 najbardziej się były zbliżyły do granic najniższej fizjologicznej możliwości: była to żywiołowa reakcja pochodzenia głodowego. Tej reakcji przypisać należy względną trwałość zjawiska niwelacji płac, które stwierdziliśmy poprzednio w tym fakcie, że rozległość pomiędzy najwyższymi a najniższymi realnymi płacami w styczniu 1921 r. była mniejszą, niż przed wojną. Niwelacja płac, jako cecha i zarazem spuścizna okresu powojennego, nie utrzymuje się jednak na trwałe. W miarę budzenia się życia przemysłowego stawki zarobkowe coraz więcej się różnicują, coraz bardziej odbiegając nawzajem od siebie, zarówno w zależności od rodzaju pracy i kwalifikacji robotnika, jak i od gałęzi produkcji. W okresie lat 1921 — 1923 realne płace zarobkowe podlegają wogóle bardzo gwałtownej i ogromnie niejednolitej ewo-

TABLICA V.
Zarobki w Warszawie według ankiety Instytutu Gospodarstwa Społecznego.

PÓŁROCZA	Nominalne płace (zarobki miesięczne w markach polskich)				Realne płace. Zarobki miesięczne w przeliczeniu na marki o przedwojennej sile nabywczej w stosunku do 5 artykułów żywności			
	Robotnik wykwalif. w fabryce metal.	Robotnik niewykwal. w fabryce metal.	Zecer	Pakowaczka w fabryce środków spożywczych	Robotnik wykwal. w fabryce metalow.	Robotnik niewykwal. w fabryce metalow.	Zecer	Pakowaczka w fabryce środków spożywczych
1914 r. I półrocze . .	178	82	126	49	179	82	126	49
" II "	178	82	131	51	142	65	104	41
1915 r. I "	201	82	131	51	140	57	91	36
" II "	201	82	131	51	67	27	43	17
1916 r. I "	173	82	140	52	38	18	30	11
" II "	173	82	140	54	33	15	26	10
1917 r. I "	192	84	150	54	27	12	21	8
" II "	192	84	166	60	17	8	15	5
1918 r. I "	197	116	173	65	15	9	13	5
" II "	315	117	309	81	20	7	20	5
1919 r. I "	542	251	809	206	34	16	51	13
" II "	1.056	740	1.252	330	39	27	46	12
1920 r. I "	3.126	2.343	3.917	984	47	35	59	15
" II "	9.078	5.768	9.310	2.846	56	36	58	18
1921 r. I "	29.072	19.895	27.435	6.497	89	61	84	20
" II "	61.291	40.448	61.470	22.338	79	52	79	29

lucji. Zresztą ewolucja ta, obfita w chwile ostrych zatargów o płacę pomiędzy robotnikami a przedsiębiorcami, dotychczas jeszcze nie ujawniła swoich ostatecznych dążeń. Ostatnie 2^{1/2} lata rozwoju przeciętnych zarobków w kilku gałęziach przemysłu zobrazować może tablica VI i VII.

TABLICA VI.

Wskaźniki realnych płac zarobkowych w przemyśle, obliczone w markach o przedwojennej sile nabywczej według wskaźnika kosztów utrzymania wyliczonego przez Gł. Urząd Statystyczny¹⁾.

(Płace w styczniu 1914 r. = 100,0).

Rok i miesiąc	Przemysł metalowy	Przemysł włókienniczy	Przemysł garbarski	Przemysł spożywczy	Przemysł graficzny	Przemysł mineralny	Przemysł budowlany	Przeciętna dla siedmiu przemysłu gałęzi
1921 r. I	115,6	111,3	100,0	71,6	92,9	—	120,6	99,3
" II	121,2	124,1	104,7	60,6	101,0	70,6	114,7	107,6
" III	138,3	117,2	118,9	92,2	110,6	66,7	130,5	115,0
" IV	144,8	122,7	124,4	102,9	152,6	69,8	144,2	122,7
" V	139,1	117,9	119,6	117,3	151,3	67,0	138,5	121,2
" VI	122,7	103,9	114,3	106,4	133,4	59,1	122,2	107,4
" VII	116,3	82,1	117,1	94,6	107,2	58,4	109,3	93,8
" VIII	98,4	89,1	99,0	105,9	130,1	59,2	116,8	94,7
" IX	108,8	79,9	109,5	90,7	117,3	45,2	105,3	88,9
" X	116,4	70,8	89,5	102,0	125,8	73,9	112,5	91,6
" XI	119,1	72,5	91,6	128,1	128,7	75,6	133,6	99,1
" XII	121,4	73,9	93,4	130,6	141,7	77,1	136,2	100,3
1922 r. I	120,9	73,8	93,0	127,7	141,0	76,8	137,3	101,1
" II	117,9	71,9	90,6	124,7	137,5	74,8	133,9	98,5
" III	134,4	71,8	83,2	115,8	145,2	66,8	126,1	100,9
" IV	120,1	64,2	124,2	110,1	141,1	82,9	122,9	93,5
" V	122,2	69,2	122,5	112,0	144,9	85,3	126,3	96,9
" VI	114,2	64,6	122,4	113,6	147,8	86,8	128,5	93,7
" VII	120,4	65,9	113,8	104,3	137,4	94,7	119,5	93,8
" VIII	119,7	57,0	113,9	102,5	137,3	94,5	119,5	89,9
" IX	117,3	65,2	110,3	104,9	170,6	91,6	145,5	95,3
" X	117,1	67,1	109,8	104,4	169,6	92,8	145,5	96,0
" XI	105,4	50,4	98,3	95,4	151,9	82,9	129,6	82,4
" XII	105,4	49,2	97,0	91,9	149,3	81,6	127,7	81,0
1923 r. I	93,1	59,5	78,6	87,6	132,5	72,2	113,0	79,0
" II	79,9	55,7	80,7	94,6	125,0	80,5	106,7	75,5
" III	88,0	53,8	97,8	126,6	151,5	97,7	129,3	85,7
" IV	107,0	56,3	119,2	157,2	129,1	119,5	157,5	101,2
" V	99,1	56,4	115,2	149,1	178,5	115,9	155,7	97,4
" VI	80,7	46,8	94,5	125,2	149,8	85,9	127,8	79,8

¹⁾ Wskaźniki realnych płac zarobkowych dla poszczególnych gałęzi

Tablica VI obejmuje dwa zespoły płac: jeden zespół tworzą płace, które urosły ponad poziom przedwojenny: są to płace w przemyśle budowlanym, graficznym i spożywczym. Drugi —

przemysłu obliczono na podstawie wskaźników nominalnych płac. Za te wskaźniki płac nominalnych przyjęliśmy:

- 1) w przemyśle metalowym — średnią arytmetyczną wskaźników płac rzemieślnika, robotnika podwórzowego i kobiety w Warszawie.
- 2) w przemyśle włókienniczym — średnią arytmetyczną wskaźników płac tkacza, robotnika podwórzowego i zamiataczki w Łodzi.
- 3) w przemyśle garbarskim — średnią arytmetyczną wskaźników płac baumowego, podwórzowego i kobiety w Warszawie.
- 4) w przemyśle spożywczym — średnią arytmetyczną wskaźników płac w browarach (= średniej arytmetycznej wskaźników płac rzemieślnika, robotnika i kobiety), oraz w piekarniach (= średniej arytmetycznej wskaźników płac piekarza odpowiedzialnego i pomocnika piekarskiego w Warszawie).
- 5) w przemyśle graficznym — średnią arytmetyczną wskaźników płac zecera ręcznego i pomocnika drukarskiego w Warszawie.
- 6) w przemyśle mineralnym — średnią arytmetyczną wskaźników płac rzemieślnika (ślusarza, tokarza, kowala i t. d.) oraz smarownika w fabrykach Portland Cementu.
- 7) w przemyśle budowlanym — średnią arytmetyczną wskaźników płac murarza, robotnika niewykwalifikowanego i kobiety w Warszawie.

Wskaźnik realnych płac przeciętny dla siedmiu gałęzi przemysłu obliczono, jako średnią arytmetyczną poszczególnych wskaźników, uwzględniając przy nadaniu im różnej wagi odpowiednio do liczebności robotników w danych gałęziach przemysłu w obrębie Rzplitej oprócz Górnego Śląska. Wagę tę — wobec braku wystarczających materiałów statystycznych o stanie zatrudnienia — określiliśmy w przybliżeniu na podstawie sprawozdań miesięcznych Głównego Urzędu Statystycznego i statystyki przedwojennej. W ten sposób oznaczony przez nas współczynnik wag wskaźników poszczególnych płac wynosił w przemysłach: metalowym $\frac{15}{62}$, włókienniczym $\frac{25}{62}$, garbarskim $\frac{1}{62}$, spożywczym $\frac{10}{62}$, graficznym $\frac{1}{32}$, mineralnym $\frac{5}{62}$, budowlanym $\frac{5}{62}$.

Wysokość płac robotniczych według umów zbiorowych w maju 1923 r.

Realna wartość dziennych stawek: najwyższej i najniższej, obliczona według wskaźnika kosztów utrzymania wyliczonego przez Główny Urząd Statystyczny, w markach o przedwojennej sile nabywczej.

Okolice objęte umową zbiorową	Górnictwo	Przemysł metalowy	Przemysł włókienniczy	Garbarnie	Browary	Gazownie	Przemysł budowlany	Przemysł drukarski	Piekarze ¹⁾	Szewcy ²⁾	Przemysł cementowy
Polska	0,73-2,69	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B. zabór rosyjski	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,97-3,51
Warszawa	—	0,74-3,67	—	1,82-3,65	2,01-5,70	4,34-9,75	2,18-5,44	0,95-7,93	4,62-7,97	2,57-4,73	—
Łódź	—	—	0,99-3,78	—	—	4,40-6,26	1,32-4,65	1,23-7,48	—	—	—
Lublin	—	0,61-3,71	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sosnowiec	—	0,51-3,01	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Włocławek	—	0,42-2,62	—	—	—	—	—	—	—	—	—
B. zabór austriacki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kraków	—	—	—	—	—	—	—	1,48-8,71	—	—	—
Lwów	—	—	—	—	—	2,58-6,64	1,12-3,61	1,90-5,93	—	—	—
Biała-Bielsk	—	—	1,30-2,39	—	—	—	—	—	—	—	—
B. zabór niemiecki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Poznań	—	0,69-2,70	—	—	—	2,98-3,51	2,41-3,19	1,81-4,79	—	—	—

Uwaga: Tablica niniejsza odzwierciedla zarówno terytorjalne, jak i zawodowe różnice poziomów stawek zarobkowych. Poza ujawnionymi w niej rozbieżnościami istnieją oczywiście niemniej jaskrawe rozbieżności pomiędzy płacami obowiązującymi według zbiorowych umów, które obejmują zespoły większe terytorjalne, a płacami istniejącymi w poszczególnych zakładach takimi umowami nieobjętych. Dla przykładu w tablicy VII^a porównamy kilka stawek w górnictwo-hutniczych zakładach Starachowickich z jednej strony, a mniej więcej im odpowiadające pod względem charakteru pracy stawki według umowy zbiorowej obowiązującej w górnictwie.

¹⁾ Obliczone według stawek marcowych.

²⁾ „ „ „ lutowych.

TABLICA VIIa.

Realne płace obliczone według wskaźnika kosztów utrzymania.

W zakładach Starachowickich ¹⁾ (lipiec 1923)		Według umowy zbiorowej w górnictwie (maj 1923)	
Kategorie zawodowe	Płaca dzien- na w mar- kach przed- wojennych	Kategorie zawodowe	Płaca dzien- na w mar- kach przed- wojennych
Robotnik placowy	0,56	Robotnik placowy (na powierzchni)	1,82
Kobieta	0,41	Pomoc starsza " "	1,57
Chłopcy i dziewczęta . . .	0,27	Kobieta " "	1,11
Górnik (kopalnia rudy że- laznej)	1,47	Dziewczęta " "	0,73
		Górnik, wiertacz (na dole) . . .	2,47

płace, które przejściowo wykazywały dążność zwykłą w końcu r. 1921 i w całym prawie 1922 r., ale w ostatnich czasach ujawniają zupełnie wyraźną tendencję do pozostawania poniżej poziomu przedwojennego. Tutaj należą zarobki w przemyśle metalowym, garbarskim i mineralnym. Osobnej grupy płac dostarcza przemysł włókienniczy: te płace spadają od drugiego kwartału 1921 r., dosięgając w 1923 r. poziomu zaledwie 50%-owego przedwojennych płac realnych.

* * *

Zmiany, stwierdzone w rozbiórce dotychczasowym, dotyczą wyłącznie zależności pomiędzy spożywczą wartością płacy w dobie dzisiejszej, a przed wojną.

Nie mniej znaczne przekształcenia zaszły i w zakresie kosztów produkcji: płaca zarobkowa jest znniejszającą się pozycją wydatków.

W tym wypadku nie możemy oprzeć się na żadnym materiale statystycznym, bezpośrednio dotyczącym tego zagadnienia. Jednak pośrednio, metodą porównywania kolejnych cen towarów z kolejnymi a odpowiadającymi co do czasu tym cenom płacami, możemy uchwycić jeśli nie same rozmiary zmiany tego, w jakim stopniu płace wchodzi w koszty produkcji, to przynajmniej zasadnicze dążności, właściwe ich wzajemnemu stosunkowi. Oceny poniżej podane (tablica VIII), o tyle są miarodajne, o ile przyjmujemy, że obecna wydajność pracy w stosunku do

¹⁾ Robotnik, 1923, Nr. 184 (2012) i 193 (2021).

przedwojennej nie zmieniała się. Brak wyczerpujących badań w tej mierze, zmusza nas pod tym względem do uogólnienia wyników ankiety w sprawie wydajności pracy, przeprowadzonej przez Główny Urząd Statystyczny.

W świetle tej ankiety obecna wydajność pracy nie jest niższą od przedwojennej.

TABLICA VIII.

Ocena stopnia w jakim, płace zarobkowe wchodzą w skład ogólnych kosztów produkcji.

Lata i miesiące	Przemysł włókienniczy			Przemysł metalowy		
	wskaźniki		wskaźnik płac w przem. włó- kien., wyrażo- nych w jedno- stkach o przed- woj. sile kupnej w stosunku do mat. włókien.	wskaźniki		wskaźnik płac w przem. me- talowym, wy- rażonych w je- dnost. o przed- woj. sile kupnej w stosunku do metali i węgla
	cen surow- ców i wy- robów włó- kienniczych	płac w prze- myśle włó- kienniczym		cen metali i węgla	płac w przem. metalow.	
1914 I	1	1	100	1	1	100
1921 IX	1339	318	24	735	433	59
" X	1082	345	32	846	567	67
" XI	855	345	40	698	567	81
" XII	717	345	48	703	567	81
1922 I	798	346	43	712	567	80
" II	991	346	35	728	567	78
" III	1387	376	27	779	704	90
" IV	1157	376	32	793	704	89
" V	1333	442	33	817	781	96
" VI	1463	442	30	890	781	88
" VII	1831	519	28	1087	949	87
" VIII	2662	519	20	1564	1087	69
" IX	2600	702	27	1832	1263	69
" X	3732	862	23	2504	1503	60
" XI	4971	862	16	3385	1802	53
" XII	5522	1136	21	4142	2434	59
1923 I	8475	2098	25	6056	3285	54
" II	13970	3180	23	9429	4559	48
" III	13565	4098	30	11971	6702	56
" IV	14118	4702	33	12805	8935	70
" V	16750	5335	32	12544	9381	75
" VI	30910	5977	19	22896	10320	45

Na podstawie przytoczonej tablicy wywnioskować winniśmy np. zupełną niewspółmierność płac w porównaniu z cenami produktów zasadniczo ważnych i znamiennych dla każdej wy-

mienionej tam gałęzi produkcji. Niewspółmierność ta występuje jaskrawiej w produkcji włókienniczej, mniej jaskrawo w metalowej. Jednakże w obu wypadkach granice odchylenia są bardzo wielkie i można na tej zasadzie twierdzić, że *płace zarobkowe jako pozycja wydatków, w kosztach produkcji obecnie odgrywają mniejszą wagę niż przed wojną.* Jako ilustrację tego, podniesiemy fakt, że płace zarobkowe w przemyśle włókienniczym, wyrażone w jednostkach o przedwojennej sile kupnej w stosunku do materiałów włókienniczych w ciągu 22 miesięcy (za czas od września 1921 do czerwca 1923) były 3,4 krotnie niższe od w ten sam sposób obliczonych płac przedwojennych. Przytem w miesiącach najniższego swego poziomu, tak obliczone płace dosięgają w przemyśle włókienniczym jedynie 16% i 19% poziomu płac przedwojennych. W przemyśle metalowym w tymże okresie płace zarobkowe, wyrażone w jednostkach o przedwojennej sile kupnej, w stosunku do ceny metali i węgla, były 1,4-krotnie mniejsze od tak samo obliczonych płac przedwojennych, najniższy zaś ich poziom, przypadający na czerwiec b. r., wynosił 45% poziomu płac przedwojennych. Wkońcu ilustracji najogólniejszej twierdzenia, że obecnie płace tworzą w kosztach produkcji pozycję mniejszej wagi niż przed wojną, dostarcza przytoczone poniżej w tablicy IX zestawienie wskaźników płac w przeliczeniu na jednostki o przedwojennej sile nabywczej, przyczem jako miarę tej siły nabywczej wzięto cenę grupy towarów, które są objęte indeksem cen hurtowych.

W zestawieniu tem stwierdziliśmy, że przeciętne płace w rozpatrzonych gałęziach przemysłu, w przeliczeniu według indeksu cen hurtowych na jednostki o przedwojennej sile nabywczej, wykazują znaczną zniżkę swojej wysokości w stosunku do czasów przedwojennych. W okresie czasu od września 1921 do czerwca 1923 roku przeciętny poziom płac, przeliczonych według wskaźnika cen hurtowych, nie przekracza 85% poziomu przedwojennego, w niektórych zaś spada do 52%.

Wykazane zmiany sięgają podstaw samej budowy płac zarobkowych. Rzecz możnaby: *wielkie przesilenie dziejowe ostatniej doby przeinaczyło znaczenie wszystkich składników płacy, i to przeinaczyło w kierunku pogorszenia warunków bytu i stopy życiowej klasy pracującej.* We wszystkich przytoczonych tablicach jaskrawo występuje ów fakt, że z pośród uwzględnio-

TABLICA IX.

Ocena stopnia w jakim płace zarobkowe wchodzą w skład ogólnych kosztów produkcji.

Wskaźniki przeciętnych płac zarobkowych, przeliczonych na marki o przedwojennej sile nabywczej według wskaźnika cen hurtowych G. U. St. (Podstawa: płace I. 1914 r. = 100,0).

MIESIĄCE		W	P	R	Z	E	M	Y	S	Ł	A	C	H	Przeciętna
		metalo- wym	włókien- niczym	garbar- skim	spożyw- czym	graficz- nym	mineral- nym	budowlanym						
1921 r.	IX	71,9	52,8		72,4		60,0		77,8		29,9		69,6	58,8
"	X	86,6	52,7		66,6		75,9		93,5		55,0		83,6	68,1
"	XI	96,8	58,9		74,4		104,1		104,5		61,4		108,5	80,7
"	XII	99,5	60,5		76,5		107,0		116,1		63,2		111,6	83,0
1922 r.	I	95,8	58,4		73,6		101,2		111,8		60,8		108,8	80,1
"	II	89,4	54,6		68,8		94,6		104,4		56,8		101,6	74,8
"	III	95,8	50,5		59,3		82,6		103,5		61,2		89,9	72,0
"	IV	93,7	50,1		96,9		85,9		110,1		64,7		95,9	73,0
"	V	99,4	56,2		99,6		91,1		117,8		69,3		102,7	78,8
"	VI	89,1	50,4		95,4		88,6		115,3		68,1		100,2	73,1
"	VII	93,4	51,1		88,3		80,9		106,5		73,4		92,7	72,7
"	VIII	80,0	38,2		76,1		68,6		91,8		63,2		79,9	60,1
"	IX	82,9	46,1		78,0		74,1		120,6		64,8		102,8	67,3
"	X	74,7	42,8		70,0		66,6		108,2		59,2		92,8	61,2
"	XI	65,4	31,3		61,0		59,2		94,3		51,4		80,4	51,1
"	XII	70,3	32,8		64,7		61,3		99,9		54,4		85,2	54,0
1923 r.	I	60,3	38,5		50,9		56,7		92,7		46,8		73,2	51,2
"	II	53,5	37,3		54,1		63,3		83,8		53,9		71,5	50,5
"	III	67,8	41,5		75,4		97,6		116,8		75,3		99,6	66,1
"	IV	84,4	44,4		94,0		124,0		145,6		94,2		124,2	79,7
"	V	83,4	47,4		96,9		125,4		150,2		97,6		131,0	81,9
"	VI	54,8	31,8		64,2		85,0		101,8		58,3		86,8	54,2

nych tam gałęzi przemysłu, jedynie w spożywczych, budowlanych i graficznych przedsiębiorstwach mamy do czynienia z mniej więcej trwałem i istotnem podniesieniem zarobków. Natomiast płace w innych zawodach do ostatnich dni wykazują stałą dążność zniżkową.

3. Płace realne i ruch strajkowy w latach 1921 — 1922.

Wspomnieliśmy już o roli, jaką w sprawie kształtowania się płac zarobkowych odegrał ruch strajkowy.

Rozpatrzenie tego ruchu, oraz poznanie jego związku z poziomami realnych płac zarobkowych w poszczególnych okresach czasu da nam probierz do oceny znaczenia siły społecznej klasy robotniczej, jako jednego z czynników, na płacę zarobkową wpływających. Rozpatrywana chwila dziejowa stwarza pod tym względem szczególne, kiedyindziej nie zdarzające się warunki: stale malejąca wartość pieniędzy prowadzi do ustawicznego kurczenia się spożycia wśród klasy pracującej, albowiem wówczas, gdy wzrost cen ma przebieg żywiołowy, od osób pojedynczych czy grup niezależny, kształtowanie się płac pozostaje nadal zależne od umowy pomiędzy robotnikiem i przedsiębiorcą. Z konieczności więc przy takim stanie rzeczy, w razie niedojścia do porozumienia, o sporze pomiędzy robotnikiem a przedsiębiorcą rozstrzyga walka. Statystyka strajków za rozpatrywany przeciąg czasu będzie zatem odzwierciedlała napięcie i znaczenie tej walki.

TABLICA X.

Strajki ekonomiczne na tle ogólnego ruchu strajkowego.

Kwartały i lata	Z pośród powodów ogółu strajków przypada strajków na			Z pośród ogółu strajkujących strajkowało z powodu		
	żądania zwyżki płac	żądania dotyczące aprowizacji	inne ekono- miczne żądania	żądania zwyżki płac	żądania dotyczące aprowizacji	inne ekono- miczne żądania
1921 r. I	68%	8%	3%	—	—	—
" II	63„	12„	3„	25%	15%	40%
" III	74„	10„	—	93„	3„	—
" IV	62„	12„	—	28„	2„	—
1922 r. I	80„	4„	—	93„	0,4„	—
" II	78„	4„	—	35„	1„	—
" III	85„	2„	—	98„	0,2„	—
" IV	89„	2„	—	97„	0,1„	—

Dla czasów przed r. 1921 posiadamy jedynie bardzo szczupłe wiadomości o liczbie strajków za poszczególne miesiące w Warszawie. Materiały te pozwalają nam tylko stwierdzić jedno — zbieżność wydatniejszego podniesienia się płac zarobkowych z jednej strony a ożywienia się ruchu strajkowego w końcu r. 1918 i początku r. 1919 z drugiej.

Znacznie więcej podstaw do rozbioru dostarcza późniejszy okres czasu, mamy bowiem dla niego, poczynając od października 1920 r., szczegółowe liczby w wydawnictwach Głównego Urzędu Statystycznego. Z ogólnej liczby 1608 strajków notowanych przez Główny Urząd Statystyczny w 1371 strajkach wystawiono żądania natury ekonomicznej. Liczby te wykazują, że strajki o charakterze ściśle ekonomicznym tworzą główny rdzeń wszystkich wystąpień strajkowych. Oznaczony charakter ruchu strajkowego w rozpatrywanym okresie jeszcze jaskrawiej podkreśla fakt, że wśród żądań, wystawianych przez takie strajki, przeważają żądania, dotyczące podniesienia płac. Przewagę tę o tyle można uważać za zjawisko stałe, że istotną zniżkę odsetka, jaki tworzą strajkujący o wyższe płace w stosunku do ogółu strajkujących, stwierdzić możemy tylko w czwartym kwartale 1921 roku, w związku z przypadającym na koniec tego roku kryzysem przemysłowym, oraz w drugim kwartale 1922 r. wobec względnie nieznacznej w tym czasie zwyżki cen. W pozostałych kwartałach rozpatrywanego okresu strajki, spowodowane żądaniem wyższej płacy, stanowią bądź same, bądź łącznie z innymi zasadniczo analogicznymi strajkami, bardzo wysoki odsetek wśród ogółu strajków. I to samo powtarza się, gdy od strajków zwrócimy się do liczby strajkujących.

Ogólne napięcie strajków prowadzonych o wyższe płace w ciągu rozpatrywanego okresu czasu poznamy, porównywując liczby strajków i strajkujących w poszczególnych kwartałach. Największa liczba strajków przypada na trzeci kwartał 1922 r.; największa liczba strajkujących zaś — na czwarty kwartał 1920 r.

Chwila najniższego napięcia strajków, spowodowanych skutkiem żądania wyższych płac, przypada na czwarty kwartał 1921 roku. W pozostałych kwartałach napięcie takich strajków podlega znacznym wahaniom.

Rozpatrzmy związek, jaki istnieje między wahaniami w napięciu ruchu strajkowego, a ukształtowaniem się realnych płac

TABLICA XI.

Ruch strajkowy w latach 1920 — 1922.

Lata i miesiące	Strajków		Strajkujących		Dni bezrobotnych		przeciętna liczba dni bezrobotnych w ciągu jednego strajku w tysiącach
	liczba bezwzględna	wskaźnik	liczba bezwzględna w tysiącach	wskaźnik	liczba bezwzględna w tysiącach	wskaźnik	
1920 r. (IV kw.)	136	8,3	306	22,1	1440	14,2	10,6
„ X . . .	49	3,0	211	15,2	629	6,2	12,8
„ XI . . .	52	3,2	61	4,4	650	6,4	12,5
„ XII . . .	35	2,1	35	2,5	161	1,6	4,6
1921 r. . . .	720	44,1	479	34,6	4118	40,7	5,7
„ I . . .	55	3,3	22	1,6	208	2,1	3,8
„ II . . .	67	4,1	48	3,5	302	3,0	4,5
„ III . . .	37	2,3	5	0,4	64	0,6	1,7
„ IV . . .	55	3,4	18	1,3	125	1,2	2,3
„ V . . .	50	3,1	65	4,7	533	5,3	10,7
„ VI . . .	82	5,0	52	3,8	306	3,0	3,7
„ VII . . .	103	6,3	101	7,3	1561	15,5	15,2
„ VIII . . .	78	4,8	74	5,3	517	5,1	6,6
„ IX . . .	77	4,7	17	1,2	183	1,8	2,4
„ X . . .	70	4,3	71	5,1	251	2,5	3,6
„ XI . . .	24	1,5	1	0,1	43	0,4	1,8
„ XII . . .	22	1,3	4	0,3	24	0,2	1,1
1922 r. . . .	779	47,6	600	43,3	4554	45,1	5,8
„ I . . .	24	1,5	4	0,3	35	0,3	1,5
„ II . . .	31	1,9	6	0,4	87	0,9	2,8
„ III . . .	80	4,9	61	4,4	489	4,9	6,1
„ IV . . .	51	3,1	38	2,7	350	3,5	6,9
„ V . . .	101	6,2	72	5,2	408	4,0	4,0
„ VI . . .	79	4,8	12	0,9	158	1,6	2,0
„ VII . . .	69	4,2	18	1,3	247	2,4	3,6
„ VIII . . .	102	6,2	161	11,6	1135	11,2	11,1
„ IX . . .	81	4,9	23	1,7	184	1,8	2,3
„ X . . .	73	4,5	15	1,1	109	1,1	1,5
„ XI . . .	52	3,2	182	13,1	1263	12,5	24,3
„ XII . . .	36	2,2	8	0,6	89	0,9	2,5
Ogółem za czas od I.X 1920 r. do 31.XII.1922 r.	1635	100,0	1385	100,0	10112	100,0	6,2

zarobkowych. W najogólniejszej formie wyraża go współczynnik korelacji pomiędzy wskaźnikiem realnych płac zarobkowych, obliczonym dla kwartałów 1921 i 1922 r., a liczbą strajkujących w poszczególnych kwartałach tegoż okresu.

Wyniki strajków z powodu żądania wyższych realnych płac zarobkowych (według kwartałów).

Lata i kwartały	S T R A J K Ó W						S T R A J K U J Ą C Y C H						Wskaźnik realnych płac
	wygranych		przegranych		O g ół e m		w strajkach wygranych		w strajkach przegranych		Ogółem w strajkach		
	bez- względne liczby	stosunko- wa	bez- względne liczby	stosunko- wa	abs.	stos.	abs.	stos.	abs.	stos.	abs.	stos.	
1920 r. IV kw.	81	8,0	6	3,6	97	8,0	192.482	22,5	838	0,7	201.954	20,4	—
1921 r. I kw.	92	9,0	11	6,5	106	8,8	26.564	3,1	23.842	19,9	50.536	5,1	107
„ II „	90	8,9	12	7,1	109	9,0	24.151	2,8	2.621	2,2	32.827	3,3	117
„ III „	152	15,0	30	17,8	186	15,3	166.755	19,5	10.702	8,9	178.161	17,9	92
„ IV „	47	4,6	23	13,8	70	5,8	9.091	1,1	12.028	10,0	21.119	2,1	93
1922 r. I „	95	9,4	12	7,1	108	8,9	64.659	7,5	1.026	0,8	65.802	6,6	100
„ II „	144	14,2	33	19,7	179	14,7	36.446	4,3	5.826	4,8	43.166	4,3	95
„ III „	193	19,0	19	11,3	215	17,7	195.951	22,9	3.041	2,5	199.089	20,1	93
„ IV „	121	11,9	22	13,1	143	11,8	139.336	16,3	60.240	50,2	199.576	20,2	91
O g ół e m	1.015	100,0	168	100,0	1.213	100,0	855.435	100,0	120.164	100,0	992.230	100,0	

TABLICA XIII.

Lata i kwartały	Wskaźnik real- nych płac (X)	Ogólna liczba strajkujących w tysiącach (Y)
1921 r. I	107	51
" II	117	33
" III	92	178
" IV	93	21
1922 r. I	100	66
" II	95	43
" III	93	199
" IV	91	200
Ogółem	788	791
w średnim na kwartał	98	99

Badaną zależność wyrazi współczynnik korelacyjny¹⁾ $r = -0,54$.

¹⁾ Współczynnik korelacji daje pojęcie o stopniu współzależności, a w niektórych wypadkach i współzależności pomiędzy dwoma szeregami liczb (np. pomiędzy szeregiem cen zboża w Warszawie i szeregiem cen zboża w Lublinie, lub — pomiędzy średnimi temperaturami dziennymi w Warszawie i w Krakowie, — i t. d.). Współczynnik ten waha się w granicach od 0 do ± 1 : im bliższy jest do ± 1 , tem współzależność (względnie współzależność) badanych szeregów jest większa.

Współczynnik korelacji znajdujemy według formuły:

$$r = \frac{\sum xy}{\sqrt{\sum x^2 \cdot \sum y^2}}$$

W naszym przykładzie wyliczamy współczynnik dla współzależności dwóch szeregów:

1) podającego przeciętne wskaźniki realnych płac w ciągu idących po sobie kwartałów,

2) podającego liczby strajkujących w ciągu tychże kwartałów,

przyczem oznaczamy dla poszczególnych kwartałów różnicę pomiędzy płacą za ów kwartał, a płacą średnią jako x_n , różnicę zaś pomiędzy liczbą strajkujących w rozpatrywanym kwartale a średnią za kwartał liczbą strajkujących jako y_n .

Współczynnik korelacji dla przykładu badanego w tekście wynosi $-0,54$, co wskazuje na dość znaczną współzależność rozpatrywanych szeregów. Zależność tę pomiędzy jednym szeregiem a drugim, na podstawie wzorów wyprowadzonych w teorii korelacji, możemy wyrazić za pomocą równań w których X jest zmienną liczbą w szeregu płac, zależną od liczby Y w szeregu

Zależność istniejąca pomiędzy istotną liczbą strajkujących a wskaźnikiem realnych płac zarobkowych, możemy wyrazić za pomocą równań:

$$X = 104 - 0,06 Y \quad . \quad . \quad . \quad (1)$$

$$Y = 552 - 4,62 X \quad . \quad . \quad . \quad (2)$$

w których X wyraża wskaźnik realnych płac, Y — liczbę strajkujących robotników w tysiącach.

Badając znaczenie zależności, ujętej w równaniach (1) i (2), otrzymane liczbowe charakterystyki traktujemy jedynie jako symbole, abstrahując zupełnie od ich absolutnej wielkości. Jest to konieczne ze względu na zbyt małą liczbę notowań w szeregach dat statystycznych, z których wyliczyliśmy współczynnik korelacji oraz (1) i (2) równania.

Jednak w tem nawet znaczeniu możemy z tych równań wywnioskować: 1) że tem niższy jest wskaźnik realnych płac, im wyższą jest liczba strajkujących, 2) że tem niższą jest liczba strajkujących, im wyższym jest wskaźnik płac realnych.

Oba więc równania świadczą o zależności, która każe spoglądać na strajki w rozpatrywanym okresie jako akcję przedewszystkiem obronną, bo mającą niedopuszczać do obniżenia istniejących poziomów płacy realnej.

W świetle powyższych uogólnień rozpatrzmy napięcie ruchu strajkowego w związku z kształtowaniem się płac zarobkowych w kilku gałęziach przemysłu.

W przemyśle metalowym najwyższe napięcie ruchu strajkowego przypada na trzeci kwartał 1921 r., równocześnie z bardzo znacznym spadkiem wskaźnika realnych płac zarobkowych. Odwrotnie, najmniejsze napięcie ruchu strajkowego stwierdzamy w pierwszych kwartałach 1921 i 1922 roku, które są kwartałami najwyższych poziomów realnych płac.

W przemyśle włókienniczym w podobny sposób kwartałami najwyższego napięcia ruchu strajkowego są: trzeci kwartał 1921 r. i czwarty kwartał 1922 r., z których jeden jest kwartałem najgwałtowniejszej zniżki poziomu płac, drugi zaś, — kwar-

strajkujących, Y zaś jest zmienną liczbą w szeregu strajkujących, zależną od liczby X w szeregu płac. Równania te podajemy w tekście.

(Ob. G. UDNY YULE „*Wstęp do teorii statystyki*“ w przekładzie Z. Li-manowskiego, rozdział IX).

tałem, w którym płace realne osiągnęły najniższy dla całego rozpatrywanego okresu poziom.

W przemyśle garbarskim ruch strajkowy ma najwyższe napięcie w pierwszym kwartale 1922 r., na który również przypadają i najniższe płace realne. Dostyc znaczne napięcie ruchu strajkowego w następnym kwartale oraz równoczesna zwyżka płac realnych świadczy o tem, że po pierwszej, obronnej fazie strajków nastąpił okres pobierania wyższych płac.

W przemyśle spożywczym obronny charakter mają niewątpliwie strajki z trzeciego kwartału 1921 roku, jakkolwiek w wyniku swoim dają nawet podniesienie tego poziomu płac realnych, w obronie którego wybuchły.

W ruchu strajkowym przemysłu graficznego przeważają także pierwiastki walki o osiągnięcie wyższych płac realnych. Tylko pierwszy kwartał 1921 r. jest równocześnie okresem niskich płac i wysokiego napięcia strajków. Z pozostałych kwartałów najwyższe napięcie ruchu strajkowego mają właśnie te, w których płace się podnoszą.

W przemyśle mineralnym obronny charakter strajków można odczytać z ich napięcia niesłabnącego przez cały r. 1921; przyczyną tego napięcia są poziomy płac realnych w tej gałęzi przemysłu, znacznie niższe od poziomów płac w innych gałęziach. W przemyśle mineralnym cały ruch strajkowy w związku z kształtowaniem się płac realnych w okresie rozpatrywanych dziewięciu kwartałów, rozumiemy jako dążność do odzyskania przedwojennego poziomu zarobków. Brak tego poziomu nie pozwala nam w przemyśle mineralnym uważać za objawy walki o zdobycie wyższych zarobków¹⁾ nawet strajków w drugim kwartale 1922 r., który wykazuje zwyżkę płac realnych równocześnie z największem za cały okres badany napięciem ruchu strajkowego.

W przemyśle budowlanym najwyższe napięcie strajków i najniższe poziomy realnych płac przypadają na trzeci kwartał 1921 roku. Ukształtowanie płac realnych i strajków w pozostałych kwartałach rozpatrywanego okresu zachowuje ten sam charakter obronny.

¹⁾ Jak w przemyśle graficznym.

TABLICA XV.
Strajki o podniesienie płac zarobkowych.

	1921 ROK			1922 ROK		
	straj- ków	strajkują- cych	straco- nych dni	straj- ków	strajkują- cych	straco- nych dni
Rolnictwo	87	14.409	45.471	36	107.264	859.684
Górnictwo	51	68.500	501.629	34	63.895	335.001
Prz. mineralny	26	16.807	90.101	66	8.966	94.333
Hutnictwo	31	22.513	300.446	37	12.125	169.487
Prz. mechaniczny . . .	30	5.910	37.704	55	7.020	51.480
„ chemiczny	20	1.515	13.556	37	4.474	36.903
„ włókienniczy . . .	33	95.458	1.343.406	98	173.307	1.233.474
„ papierniczy	8	1.354	29.296	9	1.644	21.582
„ garbarski	13	820	8.822	26	2.307	27.559
„ drzewny	36	5.503	62.671	76	10.678	150.199
„ spożywczy	38	4.941	64.531	48	3.710	28.656
„ odzieżowy	38	7.900	130.719	43	6.354	56.381
„ budowlany	14	13.473	173.703	26	11.749	144.301
„ poligraficzny	18	2.301	14.719	14	2.893	52.296
Inst. użyt. publ.	21	5.469	146.911	15	17.014	628.594
Handel	33	3.603	28.849	20	3.629	13.344
Komunikacje	8	72.263	369.319	9	12.121	32.977
Prz. hotel. i usług osob.	11	588	8.263	7	164	1.619
Zakł. widowisk.	4	186	482	2	102	184
Wych. i szkol.	2	468	7.506	—	—	—
Strajki powszechne. . .	15	53.604	255.245	6	59.796	385.190
Ogółem	537	349.345	3.633.349	664	509.242	4.323.244
na 1 strajk	—	651	6.766	—	767	6.511
na 1 strajkującego. . .	—	—	10	—	—	8

Rozpatrzone przykłady w zupełności potwierdzają słusność naszych wniosków, wyciągniętych z analizy zależności pomiędzy kształtowaniem się przeciętnego wskaźnika płac realnych a ogólną liczbą strajkujących w każdym kwartale. Na podstawie tych wniosków dochodzimy do przekonania, że jeśli w pierwszym półroczu 1921 roku przewaga była po stronie czynników, kształtujących płace robotnicze w sposób zwykły, to w pozostałym okresie wpływ tych czynników uległ zmniejszeniu. Pierwsze półrocze 1921 roku niewątpliwie było zamknięciem okresu, w którym, na skutek reakcji po latach głodu i nędzy 1916 — 1919, konieczność zaspokojenia spożywczych potrzeb robotnika działała jeszcze jako ważki czynnik w sprawie kształtowania się płac zarobkowych, odbudowując je naogół do przedwojennych poziomów. W następnym okresie, poczynając od drugiego półroczu 1921 roku, rola tego czynnika zmniejsza się wielokrotnie. Bowiem jakież inne znaczenie mogą mieć fakty, że z powodu żądania wyższych płac w ciągu dwulecia 1921 — 1922 roku 858 587 strajkujących straciło 7 956 593 dni bezrobotnych, i że wynikiem tej ofiary ze strony klasy pracującej była zniżka przeciętnego wskaźnika realnych płac ze 107 w pierwszym kwartale 1921 r. na 91 w ostatnim kwartale 1922 r.

4. Ruchoma skala płac.

Scharakteryzowaliśmy akcję ekonomiczną klasy pracującej za ostatnie dwa lata jako wybitnie obronną.

W tym okresie wszystkie zdobycze klasy robotniczej, ilekroć dotyczą sprawy normowania zarobków, są połowiczne i nietrwałe, nawet gdy mają pozory skutecznego na dłuższy czas zabezpieczenia realnych płac przed zniżką.

Taką właśnie zdobyczą połowiczną, aktualną dzisiaj jeszcze jako jeden z naczelných postulatów klasy pracującej w dziedzinie ekonomicznej, jest zasada ruchomej skali płac. Walka o tę zasadę wypełnia sobą niemal całe ostatnie dwa i pół lata.

Zasada ta polega na rozpatrywaniu płacy nominalnej, jako rzeczy ciągle zmiennej, jako zmiennego w swojej wartości równoważnika cen. W ten sposób umowy, w których stosowana jest ruchoma skala, tylko na jeden najbliższy miesiąc ustalają stawki zarobkowe, gdyż przewidują, że w następnych miesiącach będą

inaczej regulowane (podnoszone, względnie obniżane) według tego, jakie zmiany zajdą w cenach przedmiotów spożycia. Podstawą regulowania stawek zarobkowych są w takich wypadkach przeważnie zmiany w cenach, obliczane przez specjalne komisje statystyczne do badania kosztów utrzymania. Niektóre jednak umowy powierzają określanie zmian w płacach i stawkach zarobkowych specjalnie powołanym po temu komisjom mieszanym (t. zw. komisje parytetyczne) lub też uzależniają te stawki od cen, notowanych przez magistraty. Zresztą nie wszystkie umowy stosują ruchomą skalę w myśl zasad sformułowanych powyżej. Np. w umowie, zawartej w listopadzie 1922 roku pomiędzy Związkiem Fabryk Hafciarskich, a Związkiem Zawodowym Przemysłu Hafciarsko-Włókienniczego, zawarowano zastosowanie do płac połowy wyliczonego procentu drożyzny, gdyby ta przekroczyła 10%. Takie odstępstwa od zasad ruchomej skali płac — rzecz oczywista — uczyniono świadomie: były następstwem niepomysłnej dla robotników konjunktury.

Ruchoma skala płac stała się w Polsce w ciągu niespełna 2½ lat zasadą powszechnie stosowaną.

TABLICA XVI.

Umowy zbiorowe, przewidujące regulowanie płac
według zasad ruchomej skali.

PÓŁROCZA		Ogółem za- warto umów	w tem w przemyśle										
			metalow. maszyn. i elektr.	spożyw- czym	budowl. nym	mineral- nym	graficz- nym	włókienni- czym	odzieżo- wym	drzewnym	chemicz- nym	garbar- skim	w innych przemys- łach
1920 r.	I półtr.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.
	II „	6	1	1	.	.	.	.	.	.	1	.	3
1921 r.	I półtr.	23	.	5	3	.	1	1	5	2	2	1	3
	II „	21	3	7	.	1	1	.	2	1	.	2	4
1922 r.	I półtr.	23	1	5	1	4	.	1	.	3	5	1	2
	II „	32	4	7	3	1	1	5	3	2	1	.	5

Dekretem z dn. 27 maja 1920 r. Rząd powołał do istnienia przy Głównym Urzędzie Statystycznym Komisję do badania zmian kosztów utrzymania. Pierwszą znaną nam umową zbioro-

wą, przewidującą regulowanie płac według zasad ruchomej skali płac na podstawie mnożnika drożyzny określonego przez tę komisję, zawarto w Warszawie dn. 19 czerwca 1920 r. w przemyśle drzewnym. W drugim półroczu tegoż roku zasadę ruchomej skali płac przyjmuje już sześć umów zbiorowych. Są to umowy zawarte w Warszawie w trzech fabrykach tabaczknych (2 lipca), w aptekach (17 lipca), w przemyśle metalowym (23 września), w przemyśle chemicznym (27 października), w biurze jednej z instytucyj społecznych¹⁾ (26 listopada), oraz w telefonach miejskich (20 grudnia). Po tych pierwszych umowach zasada skali ruchomej, zdobywa sobie bardzo prędko popularność. W pierwszym półroczu 1921 r. zawarto już nowe 23 umowy, zawierające klauzulę o ruchomej skali płac, w drugim — 21. W roku 1922 takich umów zawarto: w ciągu pierwszego półrocza 23, drugiego — 32.

Liczyby powyższe dają tylko najogólniejsze pojęcie o losach tych zabiegów, które zmierzały do ustatycznienia realnych zarobków klasy pracującej. A była to trudna do przyswojenia zasada. Zasada zmiennej wartości pieniądza długi czas była niezrozumiałą dla wielu umysłów — okoliczność, która częstokroć potęgowała opór pracodawcy wobec wystawianych przez jego pracowników żądań płacy według ruchomej skali. Przeważająca część małych przedsiębiorstw, liczne biura, wreszcie osoby wynajmujące usługę osobistą bardzo długi czas sprzeciwiały się wprowadzeniu tej zasady. Ewolucja pojęć, która spowodowała dzisiejszą popularność ruchomej skali płac, odbywała się wśród niezliczonych starć i zatargów właśnie o tę zasadę. Badając rozpowszechnienie ruchomej skali płac w Polsce, należy zwrócić uwagę na ów fakt, że do zarobków inteligencji pracującej zasady te są stosowane z bardzo wielkiem opóźnieniem: np. w płacach najliczniejszej, bo prawie półmilionowej grupy urzędników państwowych ruchomą skalę płac zaczęto konsekwentnie stosować dopiero od lutego r. 1923.

5. O ustroju wypłat.

Poznaliśmy drogi, jakimi wprowadzono w życie ruchomą skalę płac—ten względnie nieskomplikowany sposób mechanicz-

¹⁾ W Komitecie Ratunkowym.

nego uzgodnienia wahań w płacach zgodnie z wahaniami drożyzny. Widzieliśmy z jak wielkiem opóźnieniem te zwykłe wahania, oddawna będące chroniczną cechą wszelkich cen i kosztów, stają się czynnikiem kształtującym płace. A przecież rzeczywistość domagała się uwzględnienia tych wahań chociażby wobec tego coraz wyraźniej występującego faktu, że marka polska przestała być bezwzględna miarą wartości i stała się miarą chwilową w odniesieniu jedynie do coraz to krótszych okresów czasu. Rok 1923 skrócił do zupełnie przelotnych momentów te odstępy czasu, w których wolno było traktować markę polską, jako wartość względnie niezmienną. Nic dziwnego, więc że w tym właśnie roku, urząd ruchomej skali płac stał się naogół powszechnie stosowanym sposobem regulowania zarobków. Z innej znowu strony, wzrost cen, niewspółmiernie prędzej podążający w porównaniu z latami poprzednimi, odsłania w 1923 roku możliwość większych lub mniejszych wzajemnych odchyień pomiędzy cenami produktów a płacami, regulowanymi według zasad ruchomej skali. W latach poprzednich odchylenia te mało zwracały na siebie uwagi i tylko w miesiącach o wyjątkowo wysokim tempie drożyzny szerokie rzesze robotników, którym regulowano płace według ruchomej skali, odczuwały te odchylenia, jako mniej lub więcej trwałe skurczenie się zarobków realnych. Okoliczność ta przyczyniła się do dość znacznego rozpowszechnienia zarzutów, które poddawały w wątpliwość samą wiarygodność obliczeń drożyzny, dokonywanych przez Komisje Statystyczne. Łatwo jednak wykazać, że kurczenie się zarobków realnych w okresach wielkiego napięcia drożyzny rzeczywiście się zdarza, ale że jednak nie wynika z rzekomych błędów lub złej woli komisji statystycznych, lecz jest wytworem zależności, jakie istnieją pomiędzy rozwojem cen a rozwojem stawek zarobkowych, kształtowanych według wskaźnika tychże cen.

Rozpatrzmy tedy te zależności.

Zależności, jakie istnieją pomiędzy rozwojem cen a rozwojem stawek, kształtowanych według wskaźnika tychże cen, mają tem większe znaczenie, ile że stopień i kierunek tych zależności jest — jak wykazemy dalej w swoim rozbiórze — wyłącznie następstwem stosowania tego lub innego ustroju wypłat. Badając rzeczywistą budowę obecnych płac przy stosowaniu różnych ustrojów wypłat, równocześnie poddamy rozważaniu samą sprą-

wę wystarczalności zasady ruchomej skali płac wobec dzisiejszych zjawisk drożyznianych. A jest to sprawa, którą życie samo stawia dziś na porządku dziennym.

Najczęściej stosuje się u nas obecnie trzy następujące typy wypłat:

A) Zarobki wypłaca się zdołu (co tydzień, co dwa tygodnie, co miesiąc). Stawkę określa się raz na miesiąc: w każdym miesiącu stawkę poprzedniego miesiąca podnosi się o procent drożyzny, wykazanej za miesiąc poprzedni.

B) Zarobki wypłaca się zdołu (co tydzień, co dwa tygodnie, co miesiąc). Jako wyrównanie strat, wynikłych skutkiem wzrostu cen w miesiącu poprzednim, natychmiast, po obliczeniu wzrostu drożyzny za ubiegły miesiąc, do pobranego już zarobku dopłaca się dodatek drożyzniany, odpowiadający temu wzrostowi.

C) Zarobek wypłaca się zgóry. W początku miesiąca dopłaca się dodatek drożyzniany według wzrostu drożyzny wykazanego za miesiąc poprzedni.

A) *Ustrój wypłat typu A.*

Najpospolitszym typem regulowania płac jest ustrój wypłat, który oznaczyliśmy jako typ A¹⁾.

Zbadajmy rzeczywistą wartość zarobków, wypłacanych według tego ustroju w ciągu czasu od stycznia 1922 do czerwca 1923 r. Pasma kolejnych miesięcznych cen tego okresu przyjmujemy według wskaźnika kosztów utrzymania, obliczonego przez Główny Urząd Statystyczny (wskaźnik w styczniu 1922 r. oznaczamy jako 100). Pasma kolejnych miesięcznych zarobków w tymże okresie kształtujemy w myśl założeń typu A. A więc zarobek każdego miesiąca określamy doliczeniem do zarobku za poprzedni miesiąc dodatku, który tworzy takież jego odsetek, na jaki wzrosły koszty utrzymania w tamtym poprzednim miesiącu (zarobek w styczniu 1922 r. oznaczamy jako 100). Na podstawie tych dwu pasem, w drodze kolejnego dzielenia zarobków za każdy miesiąc przez wskaźnik kosztów utrzymania za tenże miesiąc, otrzymamy nowe pasmo liczb, które będzie sobą ujmowało zmiany, jakie zaszły w realnej wartości płac kształtowanych w myśl

¹⁾ Według tego ustroju reguluje się prawie wszystkie płace robotnicze w przemyśle.

naszych założeń. Oznaczając jako 100 stosunek zarobku w styczniu 1922 r. do wskaźnika kosztów utrzymania w tymże miesiącu i obliczając względem niego, jako podstawy, taki sam stosunek we wszystkich następnych miesiącach, przeliczamy otrzymane wyznaczniki płac realnych na odsetki styczniowego 1922 regularnego zarobku, który przyjmujemy za pełny zarobek. Odsetki te umożliwiają nam wyznaczenie stopnia, w jakim płaca zarobkowa pokrywała by rzeczywiste koszty utrzymania w ciągu czasu od stycznia 1922 do czerwca 1923 r., gdyby ta płaca, całkowicie odpowiadając kosztom utrzymania w styczniu 1922, w następnych miesiącach była kształtowana w myśl założeń typu A.

TABLICA XVII.

Płace zarobkowe, kształtowane według wskaźnika kosztów utrzymania obliczonego przez Główny Urząd Statystyczny przy ustroju wypłat typu A.

LATA i MIESIĄCE	Koszty utrzymania (Wsk. Główn. Urzędu Stat.)	Miesięczny wzrost kosztów utrzymania w %	Nominalne płace (wskaźnik)	Odsetek kosztów utrzymania, pokryty przez płacę zarobkową
1922 r. I	100	0,3	100	100,0
„ II	103	2,6	100	97,7
„ III	112	8,9	103	92,0
„ IV	125	12,0	112	89,6
„ V	136	9,0	125	92,0
„ VI	146	7,0	137	93,7
„ VII	168	15,2	146	87,1
„ VIII	194	15,3	168	87,0
„ IX	229	18,5	194	84,6
„ X	274	19,3	230	84,1
„ XI	365	33,2	275	75,3
„ XII	493	35,1	366	74,3
1923 r. I	752	52,7	494	65,7
„ II	1217	61,8	755	62,0
„ III	1625	33,5	1221	75,2
„ IV	1781	9,6	1631	91,6
„ V	2019	13,4	1786	88,5
„ VI	2725	35,0	2027	74,4

Widzimy z tablicy XVII, że odsetek kosztów utrzymania zaspakajany przez płacę, która w styczniu 1922 r. pokrywała 100% tych kosztów, przy ustroju wypłat typu A ulegał w ciągu czasu od stycznia 1922 do czerwca 1923 r. stałe wahaniom zniżkowym. Wahania te w jednych miesiącach wykazują względnie małe odchylenia od całkowitej płacy (np. luty 1922 r. daje zarobek, który wynosi 97,7% całkowitej płacy), w innych — odchylenia te są bardzo znaczne (np. w lutym 1923 r. zarobek wynosi zaledwie 62,0% całkowitej płacy).

Obliczając przeciętne pokrycie kosztów utrzymania przez zarobki za cały ten okres od stycznia 1922 do czerwca 1923 r. otrzymamy, że suma tych zarobków pokrywa 84,2% sumy kosztów utrzymania. Mamy tedy, w wyniku naszego rozbioru skutków stosowania ustroju wypłat typu A, zupełnie wyraźną jego ocenę ujemną: *ustroj wypłat, przy którym zarobek (stawka) dla każdego następnego miesiąca (okresu) jest określany (a) doliczeniem do zarobku (stawki) za poprzedni miesiąc (okres) dodatku odpowiadającego wzrostowi kosztów (cen) utrzymania w tymże poprzednim miesiącu (okresie), nie zabezpiecza bynajmniej zarobków (stawek) przed niedoborem.*

Chcąc uzupełnić powyżej wyprowadzoną ujemną ocenę powszechnie stosowanego w Polsce ustroju wypłat uogólnieniem mającym szersze znaczenie, zbadamy jeszcze, na przykładzie oderwanym, związek, jaki istnieje pomiędzy wzrostem cen a odsetkiem, który podaje, w jakim stopniu zarobek pokrywa sobą koszty utrzymania.

Oznaczamy tedy:

- 1) Wykładnik miesięcznego wzrostu kosztów utrzymania dla pierwszego miesiąca jako I_1 , dla drugiego — jako I_2 i t. d.
- 2) Koszty utrzymania w pierwszym miesiącu jako k .
- 3) Płacę nominalną w pierwszym miesiącu, jako P .

Korzystając z tych oznaczeń możemy ułożyć szeregi, które ujawnią zależność, jaka przy ustroju wypłat typu A istnieje pomiędzy napięciem drożyzny a płacą realną.

Z otrzymanych znaczeń realnej płacy dla każdego z kolejno idących po sobie miesięcy wynika, że zmiany jej w stosunku do miesiąca poprzedniego znajdziemy, dzieląc wykładnik drożyzny w poprzednim miesiącu przez iloczyn tegoż wykładnika i wykładnika drożyzny w bieżącym miesiącu. Zmiany realnej płacy

Przeciętne koszty utrzymania			Płace zarobkowe	
			Nominalne	Realne
1-szy miesiąc	$k \cdot l_1$		P	$\frac{P}{kl_1}$
2-gi	$k \cdot l_1 \cdot l_2$		Pl_1	$\frac{Pl_1}{kl_1 l_2}$
3-ci	$k \cdot l_1 \cdot l_2 \cdot l_3$		$Pl_1 \cdot l_2$	$\frac{Pl_1 l_2}{kl_1 l_2 l_3}$
4-ty	$k \cdot l_1 \cdot l_2 \cdot l_3 \cdot l_4$		$Pl_1 \cdot l_2 \cdot l_3$	$\frac{Pl_1 l_2 l_3}{kl_1 l_2 l_3 l_4}$
n	$k \cdot l_1 \cdot l_2 \dots l_{n-1} \cdot l_n$		$Pl_1 \cdot l_2 \dots l_{n-1}$	$\frac{Pl_1 l_2 \dots l_{n-1}}{kl_1 l_2 \dots l_{n-1} l_n}$

w stosunku do jakiegoś oddalonego okresu znajdziemy, dzieląc ilorazy wykładników drożyzny za wszystkie minione okresy przez iloraz tychże wykładników i wykładnika za miesiąc bieżący. Oczywiście, że przy takiej zależności realna wartość płacy zmniejsza się, ilekroć $l_1 < l_2$ i wzrasta, ilekroć $l_1 > l_2$. Tablica XVII potwierdza te wnioski.

Redukcja zarobków regulowanych w drodze wypłat typu A, którą w naszym idealnym przykładzie za okres od stycznia 1922 do czerwca 1923 r. określiliśmy zapomocą liczby 15,8%, jako oceny ogólnego niedoboru za cały 1 $\frac{1}{2}$ -roczny przeciąg czasu, miała niemałe znaczenie praktyczne. Szczególnie ostro odczuwano ją w miesiącach od grudnia 1922 r. do marca 1923 r. (zwłaszcza w styczniu i lutym 1923 r.), kiedy ta spowodowywała znaczne obniżenie poziomu życiowego klasy pracującej. Rozpatrując przebieg realnych płac według tablicy VI we wszystkich grupach uwzględnionych w tej tablicy, znajdziemy bardzo wyraźnie w tych miesiącach zaznaczające się pogorszenie wynagrodzenia.

B) Ustrój wypłat typu B.

Przy ustroju wypłat typu B zarobki wypłaca się zdołu; zarobek w każdym miesiącu powstaje z zarobku, wypłaconego przed miesiącem plus dodatek drożyzniany, który odpowiada wzrostowi kosztów utrzymania w opłacanym miesiącu. Ustrój ten, jak widzimy, daje płace zupełnie współmierne w stosunku do kosztów utrzymania: w każdym miesiącu wzrost kosztów

utrzymania o jakikolwiek odsetek powoduje wzrost płac o taki sam odsetek.

Zdawałoby się, że przy takim ustroju niema miejsca na jakikolwiek niedobór lub redukcję płacy. Rzeczywistość jednak przeczy takiemu przypuszczeniu. Niedobory są, bo nawet i ci odczuwają ją w okresach wielkiego napięcia drożyzny, których płace są regulowane według tego ustroju. Tylko że pochodzenie tych niedoborów, oraz ich rozmiary i znaczenie przy ustroju *B* jest zgoła odmienne niż przy zbadanym poprzednio ustroju *A*. Źródłem tamtych niedoborów było, że każda stawka zmieniała się nie w tym stosunku, w jakim zmieniały się ceny w okresie kiedy obowiązywała, lecz w stosunku, w jakim zmieniały się ceny w okresie bezpośrednio poprzedzającym okres płatności stawki. To opóźnienie miesięczne w razie różnego w każdym miesiącu napięcia drożyzny było w ustroju *A* powodem odchyłeń i niedopłat w zarobkach.

W ustroju *B* nie mamy tego opóźnienia: jak zaznaczyliśmy, suma kosztów utrzymania w każdym miesiącu ściśle odpowiada sumie zarobków, wypłacanych w charakterze należności za tenże miesiąc. Jeśli więc istnieją przy ustroju *B* jakieś niedobory, to celem ich ujęcia musimy zbadać ten ustrój metodą zupełnie inną niż to czyniliśmy, badając ustrój *A*.

Punktem wyjścia dla tej naszej analizy będzie wykrycie realnej wartości zarobków typu *B*, rozpatrywanych wyłącznie jako środek zaspokojenia codziennych potrzeb spożywczych zarobkującego. W tym wypadku musimy zupełnie oderwać się umysłem swoim zarówno od prawnej budowy takiej płacy (zarobek zdołu wypłacony za przepracowany okres), jak i wszelkich odchyłeń, opóźnień i t. p. w terminach uiszczania płacy, oraz dodatku drożyznianego do niej. Mamy tedy zbadać wartość spożywczą idealnej płacy typu *B*, oraz zależność pomiędzy jej wartością a wzrostem cen. Ponieważ jednak w tej analizie będziemy musieli posługiwać się, jako dzielnikiem liczbą, wyrażającą koszt utrzymania dla każdego dnia, i ponieważ rzeczywistej liczby takiej bezpośrednio stwierdzić nie możemy zapomocą istniejącego materiału statystycznego, przeto dla uproszczenia rozumowania, oraz dla nadania wnioskowi charakteru bardziej ogólnego, musimy przyjąć, że i wzrost kosztów utrzymania dla idących po sobie dni odbywa się według wzorów idealnych.

TABLICA XVIII.

Ceny tygodniowe.

Wskaźniki kosztów wyżywienia w Warszawie ¹⁾												Wskaźnik cen hurtowych w Niemczech ²⁾				Wskaźnik cen detalicznych w Moskwie ³⁾			
od 28.V do 21.X.1922 r.				od 23.X.1922 do 25.II.1923 r.				od 26.II do 17.VI.1923 r.				II.IV do 20.VII.1923 r.				paździer.-grudzień 1922 r.			
Tygodnie	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów		Tygodnie	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów		Tygodnie	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów		Tygodnie	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów		Tygodnie	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów	
		postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego			postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego			postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego			postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego			postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego
1	100	100	100	1	100	100	100	1	100	100	100	1	100	100	100	1	100	100	100
2	102	103	103	2	111	109	116	2	104	103	103	2	107	116	135	2	104	109	112
3	105	105	106	3	117	119	131	3	112	105	106	3	115	135	170	3	119	118	124
4	107	108	109	4	119	130	147	4	110	108	108	4	126	156	205	4	141	128	137
5	109	111	112	5	126	142	163	5	110	110	111	5	136	181	240	5	150	140	149
6	111	114	116	6	140	155	178	6	117	113	114	6	156	210	275	6	167	152	161
7	112	117	119	7	156	169	194	7	118	116	117	7	185	244	310	7	182	165	173
8	124	120	122	8	169	185	210	8	119	119	120	8	211	283	346	8	191	180	186
9	125	123	125	9	190	202	225	9	122	122	123	9	257	329	381	9	200	195	198
10	128	126	128	10	194	220	241	10	124	125	125	10	308	381	416	10	215	213	210
11	128	130	131	11	213	240	257	11	127	128	128	11	429	443	451	11	219	231	222
12	131	133	134	12	232	262	272	12	130	131	131	12	516	514	486	12	224	251	235
13	134	137	137	13	269	286	288	13	132	135	134	13	631	596	521	13	243	273	247
14	138	140	141	14	315	313	304	14	135	138	137	14	809	692	556				
15	146	144	144	15	367	341	319	15	136	142	140	15	1097	803	591				
16	151	148	147	16	385	372	335	16	144	145	142								
17	154	151	150	17	463	406	351												
18	157	155	153	18	529	444	366												
19	161	160	156																
20	164	164	159																
21	168	168	162																

¹⁾ Materiały Wyd. Stat. Magistratu m. Warszawy.²⁾ I. H. Ztg. 1923, kwiecień — lipiec.³⁾ Государственные финансы и товарные цены. Статистический бюллетень Н. К. Ф. 1923, № 1, str. 46 i nast.

TABLICA XIX.

C e n y m i e s i ę c z n e .

Wskaźnik kosztów żywności w Polsce 1922 r.				Wskaźnik cen hurtowych w Polsce 1922 r.				Wskaźnik cen hurtowych w Niemczech 1922 r. ¹⁾			
Miesiące	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów		Miesiące	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów		Miesiące	według cen rzeczywistych	według teoretycznie wyliczonych wzorów	
		postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego			postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego			postępu geometrycznego	postępu arytmetycznego
I	100	100	100	I	100	100	100	I	100	100	100
II	105	113	120	II	108	114	124	II	112	137	251
III	116	127	141	III	120	131	148	III	148	186	403
IV	132	144	161	IV	128	150	173	IV	173	254	554
V	141	162	182	V	135	171	197	V	176	347	705
VI	149	183	202	VI	150	196	221	VI	192	474	857
VII	178	207	222	VII	173	224	245	VII	274	647	1008
VIII	198	234	243	VIII	229	257	269	VIII	526	883	1160
IX	222	264	263	IX	255	293	293	IX	783	1205	1311
X	288	298	284	X	339	336	317	X	1544	1645	1462
XI	370	336	304	XI	469	384	342	XI	3140	2246	1614
XII	547	380	324	XII	589	439	365	XII	4024	3066	1765

Przyjmując a priori, że takim idealnym wzorem jest szereg cen, tworzących postęp arytmetyczny, musimy wykazać, że znaczenie tego wzoru polega na sformułowaniu przebiegów najzupełniej odpowiadających rzeczywistości. W tym bowiem tylko wypadku otrzymane przez nas wyniki dostarczą uprawnionej podstawy do wniosków praktycznych.

Zbadamy tedy kilka przykładów rzeczywistego rozwoju cen i porównamy ten rozwój z ich przebiegiem teoretycznym, kształtowanym według założeń naszego uproszczenia, oraz przebiegiem obliczonym jako postęp geometryczny. Spółczynnik korelacji²⁾ pomiędzy każdym takim przebiegiem, a odpowiadającym mu rozwojem cen rzeczywistych pozwoli stwierdzić rozmiary możliwych odchyłeń, które jako konsekwencja tkwią w naszym uproszczonym założeniu. Odchylenia te są, jak to uwidocznia ogólne zestawienie współczynników korelacji pomiędzy odnośniami szeregami cen w badanych przez nas przykładach, bardzo nieznaczne. Możemy tedy uważać, że uproszczenie nasze daje nam wyniki odpowiadające rzeczywistości.

¹⁾ Société des Nations. Bulletin mensuel de statistique. 1923, Nr. 1.

²⁾ Ob. odnośnik na str. 28.

TABLICA XX.

W S K A Ź N I K I	Spółczynnik korelacji pomiędzy wskaźnikami cen rzeczywistych i cen teoretycznie wyliczonych według wzorów jako postęp	
	geome-trycznych	arytme-tycznych
tygodniowych kosztów wyżywienia w Warszawie 23.X.22 r.—25.II.23 r.	0,99	0,93
tygodniowych kosztów wyżywienia w Warszawie 26.II — 17.VI.23 r.	0,97	0,99
tygodniowych kosztów wyżywienia w Warszawie 25.V — 21.X.22 r.	0,99 $\frac{1}{2}$	0,99
tygodniowych cen detalicznych w Moskwie X—XII.22 r.	0,97	0,99
tygodniowych cen hurtowych w Niemczech 2.IV — 20.VII.23 r.	0,97	0,88
miesięcznych kosztów żywności w Polsce w 1922 r.	0,94	0,87
miesięcznych cen hurtowych w Polsce w 1922 r.	0,96	0,91
miesięcznych cen hurtowych w Niemczech w 1922 r.	0,97	0,81

Powyższe twierdzenie nie wymaga wyjaśnień szczegółowych: wysoki współczynnik korelacji pomiędzy cenami rzeczywistymi a teoretycznymi świadczy, iż nasze badane szeregi bardzo nieznacznie odchylają się od cen rzeczywistych.

Inny natomiast wniosek wynika z rozważenia konieczności znaleźć najogólniejszy wyraz dla płacy kształtowanej idealnie w warunkach idealnego procesu drożyzny inflacyjnej. Nie ulega wątpliwości, że cechą takich warunków idealnych jest zmiana cen, która odbywa się ruchem równomiernie przyspieszonym bądź równomiernie opóźnionym. Przebieg taki w naszym przykładzie odgrywa rolę pierwiastków, które stwarzają równowagę ekonomiczną; istnienie ich jest podstawowym warunkiem matematycznego badania zależności ekonomicznych. Albowiem pierwiastkami rozwoju cen, tworzącymi ową równowagę ekonomiczną w idealnych warunkach drożyzny inflacyjnej, są jedynie przebiegi, uwarunkowane stale działającą na nie idealną tak samo

inflacją. Spółczynnik korelacji pomiędzy cenami rzeczywistymi a szeregami wyliczonymi, jako ceny teoretyczne, pozwala stwierdzić, że ów ruch cen w przytoczonych przykładach odpowiada ruchowi przyspieszonemu. Wynika stąd, że idealną linią cen przy inflacji jest linia postępu geometrycznego, względnie postępu arytmetycznego, przyczem postęp arytmetyczny uważamy za prostszą i zarazem mniej ścisłą charakterystykę przybliżoną dążności, właściwych badanym przebiegom podczas krótszych okresów czasu.

Przy tych założeniach przyjmując, że szereg liczb, które w zespole swoim dla rozpatrywanego okresu oznaczają idące po sobie dzienne koszty utrzymania, układa się w szereg postępu arytmetycznego, otrzymamy do zbadania szeregi następujące¹⁾:

¹⁾ Przyjmując, że idące po sobie dzienne koszty utrzymania układają się w szereg postępu geometrycznego, otrzymalibyśmy wzory aczkolwiek bliższe rzeczywistości, jednakże o wiele więcej skomplikowane i trudniejsze do analizy i do obliczeń praktycznych. Oznaczając wzrost kosztów w ciągu jednego dnia jako s , oraz $1 + \frac{s}{100}$ jako q , i koszty w ciągu kolejnych dni, jako $k_1, k_2, k_3 \dots$

k_{n-1}, k_n , mielibyśmy $k_2 = k_1 \cdot q; k_3 = k_2 \cdot q \dots$ i t. d.

Przy $k_1 = 1$ otrzymalibyśmy:

Koszty w ostatnim (n) dniu $k_n = q^{n-1}$

Suma kosztów za cały okres $\Sigma_k = \frac{q^n - 1}{q - 1}$

Przeciętną kosztów za cały okres wyrazi ich suma, podzielona przez ilość dni.

$$\frac{\Sigma_k}{n} = \frac{q^n - 1}{n(q - 1)}$$

Przeciętny wzrost kosztów w ciągu danego okresu wyrazimy zapomocą wzoru

$$\left(\frac{\Sigma_k}{n} - k_1 \right) : k_1 = \frac{q^n - 1}{n(q - 1)} - 1$$

Na podstawie tych oznaczeń otrzymalibyśmy następujące wzory dla szeregu płac:

$$\text{Płace nominalne } P = \frac{q^n - 1}{n(q - 1)}$$

$$\text{Płace realne } R = \frac{n(q - 1)}{q^n - 1} + \frac{q^n - 1}{nq^{n-1}(q - 1)} - \frac{1}{q^{n-1}}$$

Nieścisłości wynikające z założenia, że szereg cen tworzy postęp arytmetyczny (zamiast założenia, że tym szeregiem jest postęp geometryczny) — są bardzo nieznaczące. Natomiast postęp arytmetyczny, przyjęty jako wykładnik szeregu cen, pozwala uprościć zbyt skomplikowaną analizę.

a) Szereg cen.

Oznaczmy cenę pierwszego dnia jako k_1 , — drugiego jako k_2 i t. d.; dzienny wzrost cen jako r , liczbę dni w okresie jako n . Wówczas będziemy mieli

$$k_2 = k_1 + r; k_3 = k_1 + 2r \dots \text{i t. d. } k_n = k_1 + r(n-1) \quad (1)$$

Przeciętną cenę za cały okres otrzymamy, biorąc średnią arytmetyczną

$$\frac{k_1 + k_n}{2} \text{ czyli } \frac{2k_1 + r(n-1)}{2} \quad (2)$$

Przeciętny wzrost cen za okres otrzymamy odejmując cenę pierwszego dnia od przeciętnej ceny za cały okres. Będzie to

$$\frac{2k_1 + r(n-1)}{2} - k_1 \text{ czyli } \frac{r(n-1)}{2} \quad (3)$$

b) Szereg płac.

Oznaczmy nominalną płacę jako P , realną jako R .

W myśl zasad rozpatrywanego ustroju wypłat, t. j. ustroju B , nominalną płacę tworzy zarobek — oznaczamy go jako S , oraz dodatek drożyzniany — oznaczamy go jako V .

Mając tedy S dane, łatwo znajdziemy, że zgodnie z wzorem

$$(3) \quad V = S \cdot \frac{r(n-1)}{2} \quad \text{Chcąc teraz znaleźć płacę realną } R \text{ musimy określić realną wartość } S, \text{ oznaczmy ją jako } S', \text{ oraz realną wartość } V, \text{ oznaczmy ją jako } V'.$$

Przy naszych założeniach, że istnieje codzienna równomierność spożycia przedmiotów nabytych za otrzymaną płacę, otrzymamy dla S' znaczenie, dzieląc S przez przeciętną miesięczną cenę (według wzoru (2)).

$$S' = S : \frac{2k + r(n-1)}{2}$$

dla V' zaś, dzieląc V przez cenę ostatniego dnia (według wzoru (1))

$$V' = V : [k + r(n-1)]$$

co wynika z naszego założenia w myśl zasady, że dodatek drożyzniany jest odszkodowaniem za drożyznę w ubiegłym już okresie, a więc że jego najwyższą wartość można osiągnąć nabywając przedmioty w dniu jego wypłacenia, czyli w ostatnim dniu okresu.

Przypuszczając dla uproszczenia, że cenę w pierwszym dniu, oraz zarobek, wypłacony w pierwszym dniu okresu rozpatrywanego, przyjęto za jednostkę, czyli że $k_1 = 1$; $S = 1$

mamy $V = \frac{r(n-1)}{2}$.

$$P = 1 + \frac{r(n-1)}{2}; \quad S' = \frac{2}{2+r(n-1)}; \quad V' = \frac{r(n-1)}{2[1+r(n-1)]}$$

albo upuszczając $V' = \frac{r(n-1)}{2+2r(n-1)}$.

W ten sposób otrzymujemy realną płacę

$$R = S' + V' \quad \text{czyli} \quad R = \frac{2}{2+r(n-1)} + \frac{r(n-1)}{2+2r(n-1)} \quad (4)$$

Sprowadzamy oba ułamki do wspólnego mianownika i dodajemy. Wówczas otrzymamy

$$R = \frac{r^2(n-1)^2 + 6r(n-1) + 4}{2r^2(n-1)^2 + 6r(n-1) + 4}$$

skąd widzimy, że w miarę wzrastania r płaca realna (R) maleje, ponieważ w ułamku, wyrażającym zależność R od r , przy wzroście r licznik wzrasta wolniej niż mianownik.

Aby stwierdzić jakie zmiany zachodzą przy wzroście drożyzny w realnej wartości zarobku zasadniczego (S') i dodatku drożyznianego (V'), przekształcamy wzór (4) dając mu postać

$$R = \frac{2}{2+r(n-1)} + \frac{1}{2 + \frac{2}{r(n-1)}} \quad (5)$$

Pierwszy ułamek tego wzoru (5) wyraża sobą zarobek zasadniczy (S'), drugi — dodatek drożyzniany (V').

Łatwo ustalić możemy, że w miarę wzrostu drożyzny, którą we wzorze przedstawia r , realna wartość zarobku zasadniczego i realna wartość dodatku drożyznianego kształtują się odmiennie: pierwsza — kurczy się, druga — wzrasta. Przytem jeśli r jest nieskończenie wielkie, wówczas

$$S' = \frac{2}{2+\infty}; \quad V' = \frac{1}{2+\frac{2}{\infty}}$$

t. j. przy nieskończeniu prędkiem tempie drożyzny realna wartość płacy zasadniczej staje się zerem, zaś realna wartość dodatku drożyznianego tworzy połowę realnej wartości pełnego zarobku.

Zatrzymaliśmy się szczegółowiej na rozbiórce naszego teoretycznego przykładu kształtowania się realnych zarobków przy ustroju wypłat typu *B*. Teoretyczny charakter tego całego rozbioru wynika z niemożności uchwycenia inaczej, niż w formie założenia hypotetycznego rzeczywistych przebiegów w kształtowaniu się cen codziennych. Przyjmując jednak to nasze założenie, na które opieraliśmy się w naszym przykładzie, możemy zapomocą wzoru (2) odnaleźć wykładnik napięcia drożyzny dla każdego rzeczywistego miesięcznego wzrostu cen, a zapomocą wzoru (5)—realną wartość płac kształtowanych w drodze ustroju typu *B*. Dla okresu, który objęliśmy w naszym poprzednim obliczeniu realnych płac kształtowanych według ustroju typu *A*, otrzymamy dla płac kształtowanych według ustroju typu *B* następujące liczby, ujęte w tablicy XXI.

TABLICA XXI.

Płace zarobkowe, kształtowane według wskaźnika kosztów utrzymania obliczonego przez Główny Urząd Statystyczny przy ustroju wypłat typu *B*.

Lata i miesiące	Rzeczywisty miesięczny % wzrostu kosztów utrzym (Gł. Urz. St.)	Teoretycznie wyliczony % dzienny wzrost kosztów utrzymania	Realna wartość (Przyjmując pełną realną płacę jako 100)			Niedopłata w stosunku do pełnej realnej płacy w %
			Zasadniczego zarobku	Dodatku drożyznianego	Całkowitej płacy	
1922 r. I . . .	0,3	0,021	99,7	0,3	100,0	—
„ II . . .	2,6	0,179	97,5	2,5	100,0	—
„ III . . .	8,9	0,614	91,8	7,6	99,4	0,6
„ IV . . .	12,0	0,822	89,3	9,7	99,0	1,0
„ V . . .	9,0	0,620	91,8	7,6	99,4	0,6
„ VI . . .	7,0	0,483	93,5	6,1	99,6	0,4
„ VII . . .	15,2	1,048	86,8	11,7	98,5	1,5
„ VIII . . .	15,3	1,055	86,7	11,7	98,4	1,6
„ IX . . .	18,5	1,276	84,4	13,5	97,9	2,1
„ X . . .	19,3	1,331	83,8	13,9	97,7	2,3
„ XI . . .	33,2	2,290	75,1	20,5	95,6	4,4
„ XII . . .	35,1	2,421	74,0	20,6	94,6	5,4
1923 r. I . . .	52,7	3,634	65,5	25,7	91,2	8,8
„ II . . .	61,8	4,262	61,8	27,6	89,4	10,6
„ III . . .	33,5	2,310	74,9	20,1	95,0	5,0
„ IV . . .	9,6	0,662	91,2	8,1	99,3	0,7
„ V . . .	13,4	0,924	88,2	10,6	98,8	1,2
„ VI . . .	35,0	2,414	74,1	20,6	94,7	5,3

Tablica XXI podaje wahania, jakie zachodzą w rozmiarach niedopłaty zależnie od napięcia drożyzny dla miesięcy poszczególnych. Przeciętne pokrycie realnej pełnej płacy przez zarobki, kształtowane według ustroju wypłat *B*, w okresie od stycznia 1922 do czerwca 1923 r., jak to wykazuje tablica XXI, wynosi 97,1% całkowitej płacy.

Otrzymaliśmy tedy w wyniku ostatecznym rozpatrzenia skutków stosowania ustroju wypłat typu *B* ocenę jego, iż jest to ustrój, dający pracownikowi w razie wzrostu drożyzny stałą, aczkolwiek nie tak wielką jak w typie *A* niedopłatę. Stwierdzamy więc: *ustrój wypłat, przy którym zarobek (stawka) dla każdego miesiąca (okresu) jest określany doliczeniem do płacy (stawki) zasadniczej, wypłacanej zgóry w początku miesiąca (okresu), wyrównawczego dodatku drożyznianego, wypłacanego w końcu miesiąca (okresu) nie zabezpiecza bynajmniej zarobków przed niedoborem. Zależność istniejąca pomiędzy wielkością tej niedopłaty, a napięciem drożyzny wyraziliśmy w naszym rozbiore przykładowo teoretycznego zapomocą wzoru (5).*

Redukcję regulowanych zapomocą ustroju *B* płac realnych, istniejącą w razie stałego wzrostu drożyzny, poczytujemy za wyraz podatku inflacyjnego, opłacanego przez warstwy pracujące. Ustrój ten bowiem nie dopuszcza do zatrzymania w ręku pracodawcy części zarobku, tak obliczonego ażeby odpowiadał całkowitej realnej płacy,—jak to mamy w wypadku wypłat przy ustroju *A*. Tam przedsiębiorca poprostu wypłaca kwotę, której wartość realna jest mniejszą, o ile napięcie drożyzny w okresie poprzedzającym termin płatności było mniejsze niż w okresie, na który ów termin przypada. Tu, przy ustroju *B* — przedsiębiorca wypłaca pracownikowi kwotę, której wartość ściśle odpowiada wartości całkowitej realnej płacy; straty zaś pochodzą stąd, że pracownik nie może zarobku tego zrealizować w terminach wypłat, lecz z konieczności rozkłada tę realizację na cały przeciąg okresu. Oczywiście, że zjawisko podatku inflacyjnego, ujawnione w ustroju wypłat typu *B*, również istnieje i przy ustroju *A*, pogłębiając jeszcze bardziej niedobory przez nas stwierdzone. Obliczyć je łatwo zastosowując wzory wyprowadzone dla typu *B*. Tu tylko zestawimy wyniki otrzymanej już analizy rozmiaru strat, któreby ponosił pracownik w latach 1922 — 1923 przy stosowaniu każdego z tych ustrojów.

TABLICA XXII.

Straty przy różnych ustrojach wypłat.

LATA i MIESIĄCE	Przy ustroju typu A (na rzecz przed- siębiorcy w % zarobku)	Przy ustroju typu B (podatek infla- cyjny w % zarobku)	Wzrost kosztów utrzymania z miesiąca na miesiąc w %
1922 r. styczeń	0	0	0,3
luty	2,3	0,0	2,6
marzec	8,0	0,6	8,9
kwiecień	10,4	1,0	12,9
maj	8,0	0,6	9,0
czerwiec	6,3	0,4	7,0
lipiec	12,9	1,5	15,2
sierpień	13,0	1,6	15,3
wrzesień	15,4	2,1	18,5
październik . . .	15,9	2,3	19,3
listopad	24,7	4,4	33,2
grudzień	25,7	5,4	35,1
1923 r. styczeń	34,3	8,8	52,7
luty	38,0	10,6	61,8
marzec	24,8	5,0	33,5
kwiecień	8,4	0,7	9,6
maj	11,5	1,2	13,4
czerwiec	25,6	5,3	35,0
Przeciętna za 1½ roku	15,7	2,9	21,2

C) *Ustrój wypłat typu C.*

Ustrój wypłat typu C¹⁾ polega na tem, że zgóry, za miesiąc, wypłaca się zarobki wraz z doliczeniem do nich dodatku drożyznianego, odpowiednio do wzrostu drożyzny za miesiąc poprzedni. Jest to więc faktycznie ten sam ustrój co i *B*, różnica pomiędzy obu temi ustrojami jest jedynie natury formalnej, dotyczy bowiem wyłącznie prawnej budowy należności, wypłacanych przy każdym z tych ustrojów. Ponieważ zaś punktem wyjścia dla niniejszego przyczynku jest uzasadnienie ekonomiczne i społeczne, przeto wszystkie trzy ustroje wypłat możemy badać jedynie poprzez sprawdzian ich wartości spożywczej, który pozwala nam stwierdzić, że zasadniczo ustroje *B* i *C* są identyczne.

*

Rozpatrzyliśmy szczegółowo budowę płac, kształtowanych według dwóch ustrojów idealnych, które obejmują w sobie wszystkie możliwe typy stosowania zasad skali ruchomej w płacach zarobkowych. Typy rzeczywiste w szczegółach odbiegają od naszych typów idealnych. Jednak rozbieżności te dotyczą raczej szczegółów drugorzędnych, przedewszystkiem różnicy w terminach, kiedy dokonywa się wypłaty dodatku drożyznianego. Terminy te nigdy nie przypadają ściśle na początek lub koniec okresu, jak to przyjęliśmy w naszych przykładach idealnych, ale zazwyczaj są wyznaczane z opóźnieniem niekiedy nawet znacznem, bo, (jak w pensjach urzędniczych od lutego do maja 1923 r.) sięgającym połowy okresu (15 dni). Takie opóźnienia przekształcają realną wartość zarobków, a mianowicie powiększają wielkość strat, wynikających z drożyzny. Nie zmienia to jednak znaczenia wskazanych braków każdego z ustrojów wypłacania zarobków według ruchomej skali.

Zagadnieniem, które bezpośrednio łączy się ze sprawą ustroju wypłat przy ruchomej skali, jest postulat skrócenia terminów obliczania wzrostu drożyzny i stosowania tych obliczeń również w skróconych terminach. Postulat ten jest dziś na porządku dziennym, gdy rozpatrujemy zabiegi o stabilizację zarobków klasy pracującej.

¹⁾ Ustrojem wypłat najbardziej zbliżonym do typu *C* jest ustrój, stosowany w pensjach urzędniczych.

TABLICA XXIII.

Płace zarobkowe, kształtowane według wskaźnika kosztów żywności przy ustroju wypłat typu A.

LATA II MIESIĄCE	Koszt żywności (wskaźnik miesięcz- nych prze- ciętnych kosztów żywności)	NOMINALNE PŁACE ZAROBKOWE		ODSETEK KOSZTÓW ŻYWNOSTI POKRYTY PŁACĄ ZAROBKOWĄ	
		kształtowa- ne wg. mie- siecznych wsk. i regu- lowane co miesiąc	kształtowa- ne wg. tygo- dniowego wsk. i regu- lowane co tydzień	przy mie- siecznym obliczaniu i regulowa- niu	przy tygo- dniowym obliczaniu i regulowa- niu
1922 r. VII	100	100	100	100,0	100,0
„ VIII	108	113	109	104,6	100,9
„ IX	126	122	126	96,8	100,0
„ X	142	142	142	100,0	100,0
„ XI	182	161	178	88,5	97,8
„ XII	266	206	252	77,4	94,7
1923 r. I	397	301	363	75,8	91,4
„ II	667	448	606	67,2	90,9
„ III	922	754	925	81,8	100,3
„ IV	1.015	1.042	1.025	102,7	101,0
„ V	1.130	1.148	1.146	101,6	101,4
„ VI	1.333	1.227	1.289	95,8	96,7
Przeciętna za cały czas od VII.1922 r. do VI.1923 r.				91,0	98,0

U W A G A: Nominalne płace zarobkowe, kształtowane według tygodniowych wskaźników, obliczaliśmy na podstawie faktycznego materiału o tygodniowych zmianach kosztów żywności. Wzrost, względnie zmniejszenie tygodniowych kosztów żywności, wykazane tym materiałem, tworzyły następujący odsetek.

1922 r. w lipcu: + 1,69; + 1,71; + 9,88; + 0,80; w sierpniu: + 2,78; + 0,15; + 2,02; + 2,22; we wrześniu: + 2,95; + 6,29; + 3,21; + 1,82; + 2,22; w październiku: + 2,12; + 2,39; + 2,19; + 8,91; w listopadzie: + 11,22; + 5,17; + 2,13; + 5,43; w grudniu: + 11,01; + 11,46; + 8,76; + 12,38; + 2,01.

1923 r. w styczniu: + 9,47; + 9,09; + 16,09; + 16,37; w lutym: + 12,01; + 9,15; + 20,17; + 14,36; w marcu: + 16,12; + 4,48; + 6,84; - 1,53; + 0,35; w kwietniu: + 6,11; + 0,90; + 0,66; + 2,64; w maju: + 1,94; + 2,35; + 2,05; + 1,38; w czerwcu: + 2,43; + 0,72; + 6,30; + 17,16; + 9,69.

Zagadnienie to dotyczące skrócenia okresów, w których odbywa się obliczanie drożyzny i regulowane są zarobki, nie nasuwa żadnych trudności przy swoim roztrząsaniu.

Przy ustroju wypłat typu A, skrócenie okresów obliczeń i wypłat jest równoznaczne ze zmniejszeniem różnic w napięciu drożyzny każdego okresu, różnice zaś te, jak zaznaczyliśmy, są właśnie powodem niedoborów w zarobkach.

Przy ustroju wypłat typu B skrócenie okresów obliczeń i wypłat, jak to wynika z wzoru (5), również oddziaływa w kierunku zmniejszenia niedoborów.

Chcąc uwydatnić na przykładzie konkretnym rozmiary polepszenia się płac, t. j. ich podniesienia w miarę skrócenia terminów obliczeń, wystarczy porównać zarobki wynikające z krótszych terminów a obliczone na podstawie cen rzeczywistych, z zarobkami, otrzymywanymi w razie stosowania dłuższych terminów przy tychże cenach.

Poniżej w tablicy XXIII ilustrujemy nasze tezy o znaczeniu krótszych terminów obliczania drożyzny. Układając ją oparliśmy się na materiale o przeciętnych tygodniowych cenach żywności, ogłaszanym przez Wydział Statystyczny Magistratu miasta Warszawy. Ten materiał pozwolił nam obliczyć wzrost drożyzny zarówno dla okresów miesięcznych, jak i tygodniowych. Na podstawie zaś drożyzny w obu wymienionych terminach mogliśmy obliczyć płace sposobem przytoczonym podczas rozbioru ustroju typu A (str. 32 i n.). Płace miesięczne, otrzymane z tych obliczeń, podaliśmy w tablicy bezpośrednio, tygodniowe — zsumowawszy je uprzednio według miesięcy.

Widzimy tedy jaskrawą różnicę pomiędzy płacą, regulowaną co miesiąc na podstawie miesięcznych obliczeń drożyzny, a płacą, regulowaną co tydzień na podstawie obliczeń tygodniowych. Różnice te, które w naszym przykładzie są różnicami pomiędzy przeciętnym rocznym niedoborem 9%, wynikającym z zastosowania comiesięcznych wypłat, a niedoborem 2%, wynikającym z zastosowania tygodniowych wypłat, nie wymagają szczegółowszego omawiania. Zwłaszcza, że pod tym względem nawet życie samo przesądziło rozstrzygnięcie zagadnienia o długości terminów na rzecz ich skrócenia.

6. Opodatkowanie klasy pracującej w okresie inflacji.

Wśród warunków i czynników, działających na obniżenie płac zarobkowych, odrębnego rozpatrzenia wymaga ta ich grupa, która pozostaje w związku z naszym współczesnym ustrojem podatkowym. Rozbiór pozwoli nam ocenić szczegółowiej wpływy inflacji na opodatkowanie warstw pracujących.

Pod tym względem najłatwiej będzie stwierdzić kierunek zmian w obciążeniu warstw pracujących podatkiem dochodowym. Podatek dochodowy pobierany bywa przy każdej wypłacie drogą potrącenia kwot, których wysokość określono na podstawie skali procentowej, dostosowanej do marki, jako wartości niezmienniej. W ten sposób np. skala, obowiązująca w 1922 roku, wyznaczyła następujące strącenia od wynagrodzeń, których wysokość w stosunku rocznym wynosi:

300.000 mk.	—	480.000 mk.	potrąca się	0,2%
480.000	"	720.000	"	0,3%
720.000	"	1.000.000	"	0,4%
1.000.000	"	1.800.000	"	0,6%
1.800.000	"	2.400.000	"	1,0%
2.400.000	"	3.000.000	"	1,7%
3.000.000	"	3.600.000	"	2,5%
3.600.000	"	4.000.000	"	3,5%

(Podatek od wyższych wynagrodzeń, niż przytoczone przez nas, w myśl ustawy pobiera się według ogólnej skali podatku dochodowego.)

W 1923 roku przytoczoną skalę zastąpiono nową, którą niżej podajemy:

Zarobek (w tys. marek)	Stopa podatku dochodowego
2.000 — 2.400	0,3%
2.400 — 3.000	0,4%
3.000 — 3.600	0,5%
3.600 — 4.800	0,7%
4.800 — 7.200	0,9%
7.200 — 9.600	1,1%
9.600 — 12.000	1,4%
12.000 — 15.600	1,7%
15.600 — 19.200	2,0%
19.200 — 22.800	2,5%

Zarobek (w tys. marek)	Stopa podatku dochodowego
22.800 — 26.400	3,0%
26.400 — 30.000	3,5%
30.000 — 34.000	4,5%
34.000 — 38.000	5,5%
38.000 — 42.000	7,0%
42.000 — 46.000	8,5%
46.000 — 50.000	10,0%
50.000 — 52.000	11,5%

(Podatek od wyższych wynagrodzeń w myśl ustawy z 1923 r. pobiera się według ogólnej skali podatku dochodowego obniżonej o 2%).

Obie przytoczone skale, pociągające każdy zarobek do mniejszego lub większego opodatkowania, na podstawie oszacowania zarobków według ich poziomów wyrażonych w markach, spełniają swoją rolę w sposób zupełnie wadliwy. Mianowicie, w okresach wzrostu cen, te same realne zarobki, umieszczane są w skali podatku dochodowego, w pozycji coraz wyższej, a przez to i podlegają coraz wyższemu opodatkowaniu.

W ten sposób obciążenie warstw pracujących podatkiem dochodowym jest wielkością zmienną, a poziom samego podatku zależy od wzrostu cen. Skala podatku dochodowego staje się w ten sposób ruchomą. Zróźnicowanie zarobków skutkiem tego wzrasta. Realna wartość kwot pobieranych jako podatek od niezmiennych pod względem realnej swej treści zarobków, w miarę spadku wartości marki, powiększa się.

Ewolucję, zachodzącą z biegiem czasu w realnej skali podatku dochodowego można wykazać, badając zmiany, jakim w okresie od stycznia 1922 r. do czerwca 1923 r. podlegało obciążenie kilku zarobków, wziętych tytułem przykładu a zachowujących w każdym miesiącu tę samą wartość realną.

Rozpatrzmy kolejne w ciągu całego tego okresu opodatkowanie realnych zarobków, które w styczniu 1922 r. wynosiły tyle, co najwyższe sumy sześciu pierwszych kategorii skali 1922 r. W tym celu na podstawie wskaźnika kosztów utrzymania (Główny Urząd Statystyczny) za miesiąc styczeń 1922 r., obliczamy realną wartość zarobków, które cenione w skali rocznej, wynoszą 480.000 mk., 720.000 mk., 1.000.000 mk., 1.800.000 mk., 2.400.000 mk., 3.000.000 mk. i 3.600.000 marek. Zarobki

TABLICA XXIV.

Rozwój realnej skali podatku dochodowego pod wpływem inflacji.

Stopa procentowa (Podatek wyrażony w odsetkach zarobku).	1922 rok												1923 rok					
	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Paździer.	Listopad	Grudzień	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec
22,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	s	—	—	—	—	—	—	s
20,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	v	—	—	—	—	—	—	v
19,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	s	—	—	—	—	—	—	—	—
16,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	e	—	—	—	—	—	—	—	—
16,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	s	—	—
15,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	v	—	—	—	—	—	—	—	—
15,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	s	—	e
14,3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	s	v	—	—
14,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	s	—	—	—	—	—	v	—	—
13,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12,2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	e	—	—	—	—	—	—	—	—
11,2	—	—	—	—	—	—	—	s	v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	v	—	e	o
8,8	—	—	—	—	—	—	—	s	v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	s	—	e	—	—
8,1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	e	o	—	—	—	—	—	—	—
7,4	—	—	—	—	—	s	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7,0	—	—	—	—	—	—	v	—	—	—	—	—	—	—	e	—	—	—
6,4	—	—	—	—	—	—	—	—	e	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6,1	—	—	—	—	s	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5,8	—	—	—	—	—	v	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5,5	—	—	—	s	—	—	—	—	—	o	—	i	—	v	—	—	o	—
5,2	—	—	—	—	—	—	e	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4,9	—	—	s	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4,6	—	—	—	—	v	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	o	—	—
4,3	—	s	—	v	—	e	—	—	o	—	—	—	s	e	o	—	—	i
3,5	—	s	v	—	—	—	—	—	—	—	—	—	v	o	—	—	—	m
2,5	s	v	v	e	e	o	o	—	—	i	m	—	—	—	—	—	—	—
2,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	e	—	i	i	m	a
1,7	v	e	e	e	o	o	—	—	—	i	m	—	o	i	m	m	a	—
1,4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,1	—	—	—	—	—	—	—	i	i	—	—	—	i	m	a	a	—	—
1,0	e	o	o	o	—	—	—	—	—	—	a	—	—	—	—	—	—	—
0,9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	m	a	—	—	—	—
0,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	m	—	—	—	—	—	—	—	—
0,6	o	i	i	i	i	mi	mi	m	am	a	a	—	—	—	—	—	—	—
0,4	i	m	m	m	m	—	a	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,3	m	a	a	a	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0,2	a	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Uwaga: miesięczne uposażenia i zarobki wyrażone w jednostkach pieniężnych o sile nabywczej marek przedwojennych a = 85; m = 128; i = 178; o = 320; e = 426; v = 533; s = 640.

te posiadały siłę nabywczą równą 1023, 1535, 2132, 3838, 5117 i 6397 marek przedwojennych. Wyrażając następnie dla każdego z dalszych miesięcy badanego okresu wartość tych rocznych zarobków w markach polskich, możemy na podstawie skali ustawowej znaleźć stopę opodatkowania odpowiednich zarobków miesięcznych (t. j. zarobków mających siłę nabywczą miesięcznie 85, 128, 320, 426, 533 i 640 marek przedwojennych). Otrzymane w ten sposób wyniki ujęliśmy w tablicy, która uwidocznia zasadnicze tło zmian w realnej skali podatku dochodowego, powstających pod wpływem drożyzny.

W ciągu roku 1922 najwyższy z uwzględnionych w naszej tablicy zarobków (= 640 marek przedwojennych) podlegałby: w styczniu opodatkowaniu w wysokości 2,5%, w lutym 3,5⁰/₀, w marcu 4,3⁰/₀, w kwietniu 4,9⁰/₀, w maju 5,5⁰/₀, w czerwcu 6,1⁰/₀, w lipcu 7,4⁰/₀, w sierpniu 8,8⁰/₀, we wrześniu 11,2%, w październiku 14,0⁰/₀, w listopadzie 17,9%, w grudniu 22,6⁰/₀. Opodatkowanie zaś zarobku, który według tejże tablicy w styczniu 1922 r. przypadał na najniższą stopę opodatkowania (0,2%), w dalszych miesiącach wynosiłoby: od lutego do czerwca — 0,3%, w lipcu i sierpniu 0,4⁰/₀, we wrześniu, październiku i listopadzie — 0,6%, w grudniu — 1,0⁰/₀. Automatyczne podnoszenie się stopy podatku dochodowego, jak również coraz większa rozległość rozproszenia jego realnej skali w miarę wzrostu drożyzny uczynił, że podatek ten co pewien odstęp czasu staje się niezwykle uciążliwym dla warstw pracujących, w niektórych chwilach zaś był nawet powodem wystąpień strajkowych¹⁾.

Rozpatrzyliśmy zmiany, które dotknęły realną skalę podatku dochodowego w ciągu 1922 roku. Nowa skala, obowiązująca od stycznia 1923 roku, wobec przyśpieszonego tempa drożyzny, zaledwie na krótki przeciąg czasu obniżyła poziomy opodatkowania zarobków, oraz zbliżyła je do granic, które wytknęła realna skala w styczniu 1922 r.: w ciągu jednego tylko półroczu 1923 roku w realnej skali podatku dochodowego zaszły także prawie zmiany, jakie w 1922 roku dokonały się w ciągu dwunastu miesięcy.

Jakkolwiek przedstawione usterki w kształtowaniu się podatku dochodowego mają poniekąd charakter żywiołowy, jednak

¹⁾ Np. w drugim kwartale 1921 r. strajki w Łodzi i Zagłębiu Dąbrowskiem.

przy odpowiednio częstej zmianie skali markowej tego podatku możnaby skutecznie przeciwdziałać dokonywującym się pod wpływem drożyzny odkształceniom jego skali rocznej. Nasze przykłady wykazują, że nawet przy braku dostatecznie częstych zmian skali markowej (jak np. w 1922 r.) ciężar podatku dochodowego głównie wzrasta w zakresie wyższych zarobków. Mniejsze zarobki odczuwają wzrost tego ciężaru w stopniu znacznie słabszym.

Pod tym względem zupełnie odmiennego jest charakteru obciążenie warstw pracujących podatkiem inflacyjnym. Podatek ten, będący konsekwencją niedomagań w ustroju podatkowym, wywołanych przez rozstrój finansów naszych, pobierany jest z ludności w sposób zgoła nie poddający się żadnemu unormowaniu. Główny ciężar podatku inflacyjnego spada przede wszystkim na warstwy najuboższe klasy pracującej, jako na tę część społeczeństwa, która nie jest w stanie zabezpieczyć się przed tym podatkiem ucieczką od marki polskiej.

Badając ustrój wypłat oraz ich wpływ na wysokość realnej płacy wykryliśmy sposób, w jaki odbywa się opłata podatku inflacyjnego przez osoby, utrzymujące się z pobierania regularnych zarobków. Wyniki naszej analizy pozwalają zaleźć, istniejącą pomiędzy wzrostem cen a opodatkowaniem inflacyjnym warstw pracujących, ująć pod postacią przybliżonej skali podatku inflacyjnego (tablica XXV).

TABLICA XXV.

Przeciętny wzrost cen za miesiąc w %	Rozmiary podatku inflacyjnego, wywołane w odsetkach realnej płacy	Przeciętny wzrost cen za miesiąc w %	Rozmiary podatku inflacyjnego, wyrażone w odsetkach realnej płacy
0	—	100	16,67
1	0,09	110	18,40
5	0,21	120	19,26
10	0,76	130	20,41
15	1,50	140	21,49
20	2,38	150	22,43
25	3,33	160	23,44
30	4,33	170	24,32

Przeciętny wzrost cen za miesiąc w %	Rozmiary podatku inflacyjnego, wywołane w odsetkach realnej płacy	Przeciętny wzrost cen za miesiąc w %	Rozmiary podatku inflacyjnego, wyrażone w odsetkach realnej płacy
35	5,34	180	25,16
40	6,35	190	25,94
45	7,35	200	26,67
50	8,33	225	28,32
55	9,29	250	29,76
60	10,23	300	32,14
65	11,13	400	35,56
70	12,01	500	37,88
75	12,86	600	39,56
80	13,68	700	40,83
85	14,47	800	41,83
90	15,23	900	42,63
95	15,96	1.000	43,29

7. Płace zarobkowe w okresie dewaluacji pieniężnej.

Zdaliśmy sprawę z ważniejszych pierwiastków, które rozstrzygają o współczesnej budowie płac zarobkowych w Polsce.

Wykryliśmy, bądź w drodze analizy istniejącej rzeczywistości, bądź teoretycznym rozważaniem, znaczenie czynników, pod wpływem których kształtują się obecnie u nas realne płace zarobkowe. Inflacja i jej pochodne — a więc drożyzna nominalna i chore tętno w każdym przebiegu gospodarczym — występowały przed nami w charakterze czynników, których rola w dziedzinie płac zarobkowych polega na sprowadzeniu tych płac do poziomu jaknajniższego.

Badaliśmy budowę płac współczesnych, biorąc przykład teoretyczny, najkorzystniej kształtujący dla klas pracujących różne możliwości: odczytywaliśmy w ten sposób zmienny charakter realnej wartości płacy, tej wartości, która najbardziej jest przed drożyzną zabezpieczona.

Stwierdziliśmy, że powojenne warunki inflacji nie dają warstwom pracującym do drożyzny dostosować się, w ten sposób,

by ich realne płace zarobkowe wyzbyły się swej dążności zniżkowej.

Dążności tej — jak widzieliśmy — nie zdołały pomniejszyć wystąpienia robotników różnych zawodów — strajki w słabym tylko stopniu przeciwdziałały zniżkowym wahaniom, prawdopodobnie je łagodziły, ale nie zapobiegły obniżeniu się realnej wartości płac. Stały się więc płace wciąż malejącą wielkością. Gdybyśmy nie obawiali się dość nieścisłego wyrażenia, rzeklibyśmy — iż są malejącą funkcją inflacji.

A przecież ta sama inflacja umożliwiła odbudowę naszego gospodarstwa społecznego, zniszczonego przez wojnę światową. Nałożyła ona nawet na najoporniejszą względem podatków warstwę społeczeństwa, na włościan, bardzo ciężkie „podatki” w postaci spadającej wartości marki polskiej. Nawet najuciążliwsze uznane formalnie podatki nie mogłyby wytrzymać porównania z rozmiarami inflacyjnego opodatkowania klasy pracującej.

Istnieniu tego opodatkowania przypisać należy fakt, że Państwo nasze po swoim powstaniu ponosiło koszty dwuletniej wojny z Rosją, odbudowywało zniszczone warsztaty pracy, kredytami wspomagało rozwój przemysłu — i dzisiaj posiada chociaż olbrzymi nominalnie, w rzeczywistości przecież tak niewielki dług bieżący, że go pod względem realnej wartości można lekceważyć.

TREŚĆ:

str.

1. Płace zarobkowe na tle drożyzny w latach 1914 — 1923	7
2. Realne płace zarobkowe w latach 1914 — 1923	13
3. Płace realne i ruch strajkowy w latach 1921 — 1922	24
4. Ruchoma skala płac	33
5. O ustroju wypłat	35
6. Opodatkowanie klasy pracującej w okresie inflacji	54
7. Płace zarobkowe w okresie dewaluacji pieniężnej.	59

WYDAWNICTWA

Instytutu Gospodarstwa Społecznego.

Ruch zawodowy w Rosji Sowieckiej	Cena 0.50
Mapa kolorowa: „Wynik plebiscytu na Górnym Śląsku“. Wy- danie II	„
Stefan Dziewulski: „Les résultats du plébiscite en Haute- Silésie“	0.50
Edward Szturm de Sztrem: „Samowystarczalność Polski pod względem zbożowym“	1.—
„Rosja Sowiecka pod względem społecznym i gospodarczym.“ T. I. Cz. I. Polityka przemysłowa, finansowa i agrarna.	5.—
T. I. Cz. II. Polityka w zakresie wymiany i aprowizacji i polityka robotnicza Rosji Sowieckiej.	8.—
Tadeusz Szturm de Sztrem: „Walka o płace zarobkowe“.	1.—
— „Działanie inflacji w sferze podatkowej“	1.—
„Materiały do Bibliografii Ekonomicznej w języku polskim“, pod redakcją prof. L. Krzywickiego	„

„Rosja Sowiecka pod względem społecznym i gospodarczym.”

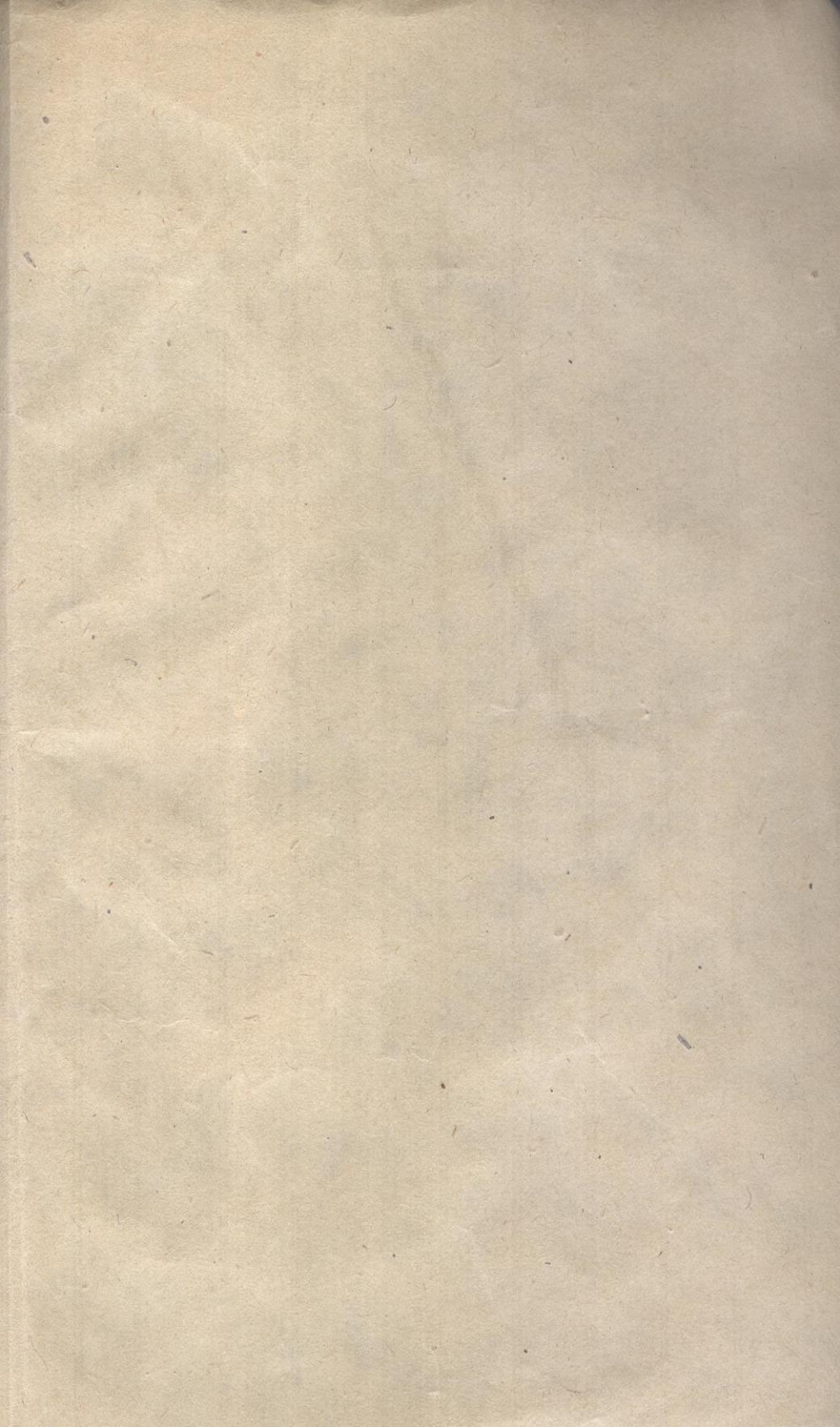
Dzieło zbiorowe, pod redakcją prof. Ludwika Krzywickiego.

Treść części I tomu pierwszego: 1. Polityka przemysłowa. Zasady polityki przemysłowej w ich rozwoju od wybuchu rewolucji listopadowej do końca 1920 r. Ustrój Najwyższej Rady Gospodarstwa Ludowego. Stosunek Najwyższej Rady Gospodarstwa Ludowego do innych komisariatów. Wyniki polityki przemysłowej. Polityka przemysłowa w drugim półroczu 1921 r. 2. Polityka finansowa. Organy zarządu finansowego. Podatki. Działalność nowych urzędów skarbowych w dziedzinie kredytu publicznego (banki, znaki obiegowe pieniężne). Budżety. Teoretyczne podstawy

polityki finansowej rządu Sowieków i jej wyniki praktyczne. Polityka finansowa rządu Sowieków w drugiej połowie 1921 r. 3. Polityka agrarna. Sprawa rolna przed rewolucją 1917 r. Pierwsze czyny prawodawcze władzy sowieckiej. Ustrój władz rolnych. Zasadnicze prawo agrarne. Polityka rządów sowieckich w stosunku do gospodarstw pospólnych. Nowy zwrot w polityce rządu Sowieków względem włościanstwa. Możliwi w przyszłości zwrot w polityce agrarnej rządu Sowieków. Stan gospodarstw indywidualnych. Aneksy: Konstytucja Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Rad, oraz teksty ważniejszych dekretów rządu Sowieków w zakresie polityki przemysłowej, finansowej i agrarnej.

Treść części II tomu pierwszego: 4. Polityka w zakresie wymiany wewnętrznej (i aprowizacji). Rozwój zrzeszeń przed rewolucją listopadową. Zasadnicze dekryty w zakresie wymiany wewnętrznej i działalność w kierunku zupełnego unarodowienia handlu. Losy zrzeszenia spożywczego. Technika poboru kontyngentów i podział produktów. Władze regulujące wymianę wewnętrzną. Rezultaty polityki aprowizacyjnej w latach 1917—1920. Wymiana wewnętrzna w drugiej połowie 1921 r. 5. Polityka robotnicza rządu Sowieków. Ogólna charakterystyka klasy robotniczej w Rosji. Stan klasy robotniczej w okresie lat 1914—1917. Ogólny kierunek polityki robotniczej rządu sowieckiego w związku z położeniem klasy robotniczej. Polityka taryf zbiorowych. Organizacja rynku pracy. Długość dnia roboczego. Ochrona pracy. Ubezpieczenia społeczne. Związki zawodowe w Rosji Sowieckiej. Aneksy: Teksty ważniejszych dekretów rządu Sowieków w zakresie wymiany wewnętrznej oraz polityki robotniczej.

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
BIBLIOTEKA GŁÓWNA

12462

AE00429904